Эхэ һайхан нютагаа эб хамта мандуулая!

БУРЯАД ҮНЭН

Бүгэдэ арадай газетэ

1921 оной декабриин 21-һээ гарана

1995 НОЯБРЬ 14
Намарайһүүлэлаан нохой
һарын 22
ВТОРНИК
гарагай 3
№215 (19308)
Газетын сэн хэлсээтэ.

ПРАВИТЕЛЬСТВЫН ХҮДЭЛМЭРИИН ДОЛООН ХОНОГ

Ноябриин 17-до 10 сагта Буряад болон баледэй театрта промышленна комплексын хүдэлмэрилэгшэдэй республиканска зүблөөн үргэдэхэ. Ноябриин 13-һаа болотор интернадай эмхи зүүнуудай директорнүүдэй муниципоной республиканска семинар эмхидхэгдэнэ.

Буряад Республикын Президент Л. В. Потапов энэ хоногто республикын социально-экономическа асуултын болон Правительствын ажал ябуулгын программанууд дээрэ хэлэлцэрэз үргэлжэлүүлхэ. Правительствын толгойлогшын Ноябриин түсэбтэ Буряадай һүнэй университет байгуулха асуудалнууд, аймагуудай захиргаануудай гулваанартай уулзалмэри, эд бараанай хэрэгжэлмэжануудые бусааха асуудалнуудые оруулагдана. Ноябриин болон байгаалиин асуудые хэрэглэхэ талаар комитедэй болон бүгэд ба хүн зонние ажалаар хангагдаһан министерствын уулзалмэри тушаа зүбшэн гаргаһан болохо, Л. В. Потапов Элүүрые хамгаалгын министерствын мэдэрилэгшэд ноябриин 15-да Удэ хотын медицинскэ эмнэлэгтэй зургаануудтахи байдалтай танилцаха.

Буряад Республикын Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо М. А. Ивановай хүтэлбэрилдэг министерствэнүүд болон албан зургаануудта республикын хүдөө ажахын үйлэдбэриин доройтон уналгые тогтоохо болон мал ажахыда үүлтэр һайжаруулха хэрэг эмхидхэхэ талаар хэмжээнүүдые саашадань абаха тухай асуудалнуудаар зүблөөн ба 1995 оной юһэ һарын хүдэлмэриин дүнгүүдээр ой модоной ажахын министерствын коллегиин үнгэргэдэхөөр хараалагдана.

Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо А. Н. Жильцовой хүтэлбэрилдэг албан зургаануудта Россин Федерациин болон Буряад Республикын хоорондо эрхэ түлөөлэгнүүдые хизаарлаха тухай Хэлсээ бэелүүлхэ талаар, Гүрэнэй налогой инспекциин ажал ябуулга тухай, бюджедэй оршын хубиие нэмээхэ тухай хүдэлмэриин зүблөөнүүд үнгэргэдэхэ. Гүрэнэй налогой инспекци лицензионно суглуулбариин октруа, акцизай маркануудые шалгаха талаар шалгалтануудые эмхидхэнэ. Энэ долоон хоногто ажалай болон хүн зонние ажалаар хангагдаһан министерство хүдэлмэриин шэнэ һуринуудые байгуулха талаар проектнүүдые хаража үзэхэ.

Ноябриин 16-да Россин Федерациин габьяата артистка Т. Е. Гергесовагай ойн баярай үдэшэ эмхидхэгдэхэ. Харин ноябриин 13-да республиканска эмхи зургаануудай хүтэлбэрилэгшэд техническэ мэргэжэлэй училищинуудта хүмүүжүүлгын хүдэлмэриин асуудалнуудаар зүблөө үнгэргэгдэхэ. Хүн зонние социальна талаар хамгаалгын министерствэдэ гэр бүлын политикын болон "Гэр бүлэ" гэһэн региональна программын хараа шэглэл тодорхойлогдоно.

Буряад Республикын Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо Л. П. Табалаевай хүтэлбэрилдэг министерствэнүүд болон албан зургаануудта гэр байрын-коммунальна ажахын объектнүүдэй үбэлдэ хэр бэлэн байһаниие, түлишөөр хангалгые, Мухар-Шэбэр һууриндахи аймагай больницын, Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай ветерануудай байшангай барилгын асуудалнуудые шалгана. Ноябриин 14-дэ Буряад Республикын Экологи болон байгаалиин баялигуудые хэрэглэхэ талаар комитет алта олзоборилдог предприятинуудай хүтэлбэрилэгшэдтэй зүблөө эмхидхэнэ.

Эд зоориие эрхилхэ талаар Гүрэнэй комитедтэ 1996 ондо үмсэлэгдэхэ предприятинуудые тодоруулна. Республиканска эд зооринн жаса Федеральна зооринн Россин жасада үмсэлэлгөөр тоосоо бэлдэнэ. Ноябриин 15-да автомобильнуудые худалдаха талаар мүнгэнэй аукцион үнгэргэгдэхэ.

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН ПРЕЗИДЕНТЫН БОЛОН ПРАВИТЕЛЬСТВЫН ХЭБЛЭЛЭЙ АЛБАН.

УРДА СОЛОНГОС: АЯНШАЛһАНАЙ ДҮНГҮҮД

Буряад Республикын Президент Л.В.Потапов һаяхан республикын олондо мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдэй түлөөлэгшэдые урижа, пресс-конференцэ үргэдэхэдөө Урда Солонгос ошожо ерэһэн тухайгаа хөөрэжэ үгэбэ. Энэнь Буряад Республикын Президентын албанай хэрэгээр хари гүрэндэ ошоһон түрүүшын ушар болоно гээд тэмдэглэхэ хэрэгтэй. Урда Корей ошожо ерэһэн түрүүшын дүн гэхэдэ, Түгнын шулуун нүүрһэнэй уурхайе ашаглаха хэрэгтэ манай республикада 100 миллион долларой хэмжээнэй мүнгэ Урда Корейн урьһаар үгэхэ тухай хэлсэгдээ. Урда Солонгосой "Мьенг Санг Групп", "Хан Ук Йогурт" гэжэ фирмэнүүд манай республикада туһалха, холбоо байгуулхаар бэлэн байһанаа мэдүүлээ. Энэ мүнгэ урьһаар абаһанай түлөө жэл бүри нэгэ миллион тонно хүрэтэр нүүрһэн эльгээгдэхэ тухай хэлсэгдэ һэн байна. Түгнын нүүрһэ абадаг болохо, ашаглаха талаар ондоо арга манайда үгы гэжэ Президент заагаа. Тус асуудалаар тодорхой түсэб табихын тула республикын Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо Л.П.Табалаев Эрхүү ошожо, "Востоксибуголь" концернын хүтэлбэрилэгшэдтэй энэ талаар бүхы асуудалнуудые хаража үзэхэ зорилго үрдаа табиба. Удаань тэрэ Урда Солонгос ошожо, үгтэхэ болоһон мүнгэ абаха арга боломжо тухай хэлсээ баталха юм.

Л.В.Потапов түрүүтэй Буряад Республикын делегаци республикын ой модоной ба модо болбосоруулгын промышленностьда хамтын предприяти байгуулха тухай асуудал зүбшөө.

Буряад ороннае хүн зоной аяншалгын газар болгохо, тиигэжэ республикын бюджедтэ мүнгэн оруулагдаха һэн гэжэ хоёр талаһаа мэдэрэгдээ.

Аяншалга республика соогоо үргэдхэбэл, аяншалагшадай баазанууд, харгы зам, хэлхеэ холбоон гэхэ мэтые хүгжөөхэ арга олдохо һэн. Гэбэшье тус асуудал Буряад Республикын Правительствада бүри тодорхойгоор хаража үзэгдэхөөр хараалагдана.

Буряад Республикын болон федеральна министерствэнүүд, албан зургаануудай түлөөлэгшэдэй делегаци Урда Солонгос ошожо, тусхайта хэлсээнүүдые саашадаа хэхэ байһанишь элирнэ.

Россин Федерациин болон Буряад Республикын 1996 оной бюджет тухай асуудал республикын журналистнуудые һонирхуулха ёһоороо һонирхуулаа.

Россин Федерациин субъектнүүдэй толгойлогшонорой зүблөөндэ хабаадаха үедоо Россин Федерациин вице-премьер Анатолий Чубайстай уулзажа, Буряад Республика байгаалиин уларилай талаар экономическа онсо байдалтай регион гэжэ тоолохые дурадхаһан байна. Тэрэ дурадхалыень А.Чубайс дэмжээ.

Республикымнай ой модоной ба модо болбосоруулгын промышленность урдань гансал Дунда Азиин республикануудтай нягта холбоотой байһан ха юм. Тэрэ холбоо барисаанай һалахада, манай республикын тус промышленность бирагүйхэн байдалда ороо гээд мэдээжэ. Тиимэһээ энэ талаар Россин Федерациин Правительствын зүгһөө туһаламжа хэрэгтэй гэһэн һанамжаяа манай республикын Президент хэлэһэн байгаа. Эдэ дурадхалынь дэмжэгдээд, Буряад Республика хэрэгтэй бүхы материалнуудые Россин Экономикын министерствэдэ дамжуулһан байна.

С.ОЧИРОВ.

Малай үбэлжэлгэ—харюусалгатай хаһа

БҮХЫ ЮУМЭЕЭ БЭЛДЭЭД...

Нүгэд дэ хүдөөгэй нуудта адууһа малда онсо ал хандуулха саг ерэбэ. Найай хүйтэнэй үе оробо Бүри үнэрһэн эунай һүүл аймагай гулваа тарыа гэлгэ хороолтогүйгөөр ала, үбһэ тэжээл малда өөр нөөсэлжэ, удахагүй байһан үбэлжэлгэдэ бэлдэхэ гухай тогтоол юм.

Өөдэ бүхы хүдэлмэриин ны дүнгүүд согсологдожо. Байгша ондо аймаг соо 20.880 тонно тарыан ожо, тэрэнэйнь 6120 тонно жэлэй тарилгын үрэһэн хоор сэбэрлэгдэнэ. Энэ руунада хаа хаанагүй ургаса хаһа сагтаа ала, үбһэ тэжээл горитой гэхээр. Тэрэнь гол шадай үбэлжөөнүүдтэ дажа сомогдонхой. полинуудай һолоемон аа сомогдожо гдоо. Мүн баһа тэрэнь ахын түбэй складуудта жа хадагалагдана.

жэлдэ урданайхида байгаа ни яруунынхидта туһалха гэһэндэл, яһалашье наратай сэлмэг үдэрнүүдээр олон байгаа. Аймаг соо бүхыдөө 18.256 гектар газарта тарыан тарнгдаашье һаа, зарим газартань бороо хурагүй байжа, гандаа, хосороо. Тиибэшье нёдондонойхидо орходоо һураггүй ехэ үбһэ тэжээл, тарыан хуряагдаа. Урда жэлэйхнһээ хоёр дахин ехэ үрэһэн ажахынуудай складуудта оруулагданхай.

Тэрэшэлэн 10.372 тонно силос, 7645 тонно сенаж дарагдаа. Мүнөө жэлэй хараагаар аймаг соо хамта 12.500 эбэртэ бодо мал, 37.500 хонин, 4400 адуун үбэлжэхэ юм. Хаа хаанагүй малшад үбэлжөөндөө бараг һайн бэлдэнхэй. Гэхэтэй хамта зарим газарта хүдэлмэрэ ёһоор хэжэ шадахагүй, шадабаригүй малшад ажалһаа сүлөөлэгдэнэ. Мүнөө жэлдэ яһала элбэг тэжээл хоолтой байгаа хадаа малайнгаа тоо толгойе хороохогүй, түл түрэсэ бараг абаха арга боломжо ажахынуудта бин.

"Дружба" болон "Үльдэргэ" колхозуудай малшад, хонишод, "Тэлэмбэ" болон "Улаан-Малшан" эблэнүүдэй адуушад үбэлжэлгэдэ илангаяа һайнаар бэлдээ.

Зэрлиг хатуу дэлгүүрэй оршондо ажамидарха арга бэдэрэн, дүй дүршэлоложо байһан зарим залуу хүтэлбэрилэгшэдэй ажалынь яһала урагшатай байна. Юундэб гэхэдэ, шинии минии гэлдэнгүй бэе бэдээ туһалдсажа, олоһоноо хубаалдажа, зонтоёо үгэ хүүрээ ойлголсожо хүдэлнэ. Энэ жэлэй таряа хуряалгын халуун хаһын һүүлээр таряашадай суглаанууд үнгэргэгдэнэ, малай үбэлжөөнүүдтэ шалгалта хэгдэнэ.

Һаяхан "Үльдэргэ" колхоздо техникэ заһабарилгын мастерскойдо энэ ушараар зарлагдаһан баярай суглаан болоо һэн.

Манай аймагта һаяар хүдөө ажахынхидай һайндэр үнгэргэгдэхөөр хараалагданхай. Эндэ ажалай дүнгүүд согсолборилогдохо, саашадаа хайшан гэжэ ажахынуудаа һэргээхэб гэһэн хөөрэлдөөн болохо юм.

Э. БУДАЕВ,
хүдөө бэшэгшэ.

Яруунын аймаг.

Буряад Республикын Президентын

ЗАРЛИГ

В. И. ЯКОВЛЕВ, С. Н. БУЛДАЕВ ТУХАЙ

1. Буряад Республикын Президентын Хэрэгүүдые эрхилэгшын нэгэдэхи орлогшо—канцелярие хүтэлбэрилэгшэ В. И. Яковлевые Буряад Республикын Арадай Хуралда ба Конституционно сүүдтэ республикын Президентын бүрин эрхэтэ түлөөлэгшын уялгануудһаа сүлөөлхэ.

2. Гүрэнэй албанай, кадрнуудай политикын, нютагай захиргаануудтай хүдэлмэри ябуулха талаар комитедэй түрүүлэгшэ Сергей Николаевич Булдаевые Буряад Республикын Арадай Хуралда, Конституционно сүүдтэ республикын Президентын бүрин эрхэтэ түлөөлэгшөөр томилхо.

3. Тус Зарлиг гар табигдаһанһаа хойшо хүсэндөө ороно.

Буряад Республикын Президент Л. ПОТАПОВ.

1995 оной ноябриин 9.

Декабриин 17—hунгалтын үдэр

"МИИН hУУХЫН АРГАГҮЙ САГ..."

hунгуулиин "Власть--народу!" гэжэ бүлэглэлhөө Гүрэнэй Дүүмын депутадта кандидадаар дэбжүүлэгдэhэн **Николай Иванович Рыжковтой** хоёрдохи уулзалга Буряад Республикын Правительствын конференц-зал соо болоhон байна. Энэ уулзалгада Улаан-Үдэ хотын дайнай, ажалай ветерануд, залуушуулай болон олониитын түлөөлэгшэд тус зал соо багтажа ядатараа сугларба.

Энэ уулзалгые республикын Правительствын Түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшо М. А. Спасов хүтэлбэрилжэ, айлшаар ерэhэн Н.И.Рыжковто түрүүлэн үгэ үгэбэ.

- СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшээр томилогдоhоной hүүлээр үнгэрэгдэhэн hунгалтада минии түлөө 12 миллион hунгагшад, тэрэ тоодо танай республикын түлөөлэгшэд дуугаа үгөө hэн. Энээндэтнай ехэ баярые хүргэнэб. Харин мүнөө Гүрэнэй Дүүмын депутадта кандидадаар дэбжүүлэгдэhэн намда таанад дуугаа үгэхэ гүт, али үгы гүт, энэ таанадай өөhэдынтнай дуран,— гэжэ Николай Ивановичай үгээ эхилэн мэдүүлхэдэнь, сугларагшад альга ташалгаар уттаба.

Дүрбэн жэлэй туршада орон дотороо боложо байhан доройтолгын үйлэ хэрэгүүдые харахадаа, миин hуухын аргагүй болоходол, оронойнгоо хүтэлбэрилгэдэ хабаадаха эрмэлзэлдэ абтаа гээшэб. Эндэ ерээдүйдэ оронойнгоо хүгжэн hалбархын тула ехын ехэ тэмсэл хэрэгтэй. Тиихэдээ ганса нэгээрээ бэшэ, харин орон дотор дэлгэрhэн бүхы бүлэглэлнүүд нэгэдэжэ, нэгэл шэглэлтэйгээр хүдэлхэ ёhотойбди. Тиигээгүй haa, энэмнай хоohон шашалдаан, аша үрэгүй тэмсэл боложо мүнөөхил доройтолгын, хёмороной зам үргэлжэлүүлхэ болохобди.

Ерээдүйдэ Эхэ оромнай ямар байдалтай болохонь гээшэб? Эндэ нэн түрүүлэн экономикоёо hайжаруулха хэрэгтэй. Мүнөө Россие хүтэлбэрилжэ байгшад экономикоёо хоёр ондоо харгыгаар ябуулна. Түрүүшынхинь гэхэдэ, эдэнэр бүхы олзоёо баруун оронуудай дэлгүүр руу эльгээнэ. Энэнь тэдэнэртэ ехэ бариишатай ха юм. Харин, хоёрдохинь, мүнөө бидэнэрэй ажаhуудалай экономико болоно. Манай орон яахадаа иитэрээ доройтожо, баруунай баяшуулай туhамаршад болоо гээшэб? Эндэ нэн түрүүлэн промышленность, хүдөө ажахымнай hалан hандаржа, үмсэлэлгын hабарта ороо, хонжоо наймаашадай мэдэлдэ үгтөө. Мүнөө эдэ hалбаринуудай үйлэдбэрилhэн продукциин 20-25 процентнь бидэнэртэ хүртэнэ хэбэртэй. Иимэ муу юумэнэй орон соогоо боложо байхада, миин хараад hуухаар аал? Би социализм, СССР гүрэниие hалгаахагүйн түлөө оролдохо, эрмэлзэхэ, хүдэлхэ зорилготойб,—гээд Николай Рыжковой хэлэхэдэнь, баhал альга ташалгаар сугларагшад тэрэниие дэмжэнэ.

1991 оной августын эхин үдэрнүүдтэ Горбачев, Ельцин болон олониитын дунда мэдээсэл тараадаг хүдэлмэрилэгшэд намайе хэды муушалаа, доромжолоо гээшэ hэм. Энэниие булта мэдэнэт. Совет гүрэниие hалгаhан эдэнэр үглөө мүнөөгы харюусаха ёhотой.

—Байгша оной эхинhэ Совет ороноо шэнээр hэргээ бодхоохын түлөө тэмсэжэ эхилээ гээшэб,—гээд Н. И. Рыжков сугларагшадай табиhан асуудалнуудта харюусахадаа хэлэнэ. —Тиимэhээ бүхы бүлэглэлнүүд нэгэ амин боложо ороноо hэргээн хүгжөөхы түлөө оролдохо, эрмэлзэхэ ёhотойбди.

Мүнөө Гүрэнэй Дүүмэдэ hууhан Гайдар Совет засаг үедэ орон дотор юуншье хэгдэ баригдаагүй гэжэ hэнгэргүйгеер хэлэдэг юм. Харин өөрынь ямар барилга, юу хэhыень мэдэнэбди. 1990 ондо ороной томо предприятинуудые өөрынгөө гаргашада хэрэглэхэ мүнгэтэй доллартойшье байhан юм. Өөрын мүнгэтэй байхадаа хэрэгтэй зүйлнүүдэ түхеэрэлгэнүүдээ өөhэдөө худалдажа абадаг байhан. Мүнөө энэ мүнгыень Гайдар мэтэшэ эзэмдэнхэй.

КПСС-эй гэшүүдэй мүнгэ хаана оронхойб гэhэн тон эмхэ асуудал табибат СССР-ай гүрэнэй Правительство өөрынь бюджедтэй байhан юм... Харин КПСС баhал өөрын бюджедтэй байгаа. Энэнь бидэнэрэй гэшүүдэй болон ном hуудаг хэблэлгэhээ ороhон мүнгэ болоно. Тэрэ мүнгэнhөө обкомуудые, райкомуудые, хүдэлмэрилэгшэдтэ салингыень, түлэдэг, санатори, курортнуудые, путёвконуудые, политическэ гэгээрэлэй байшангуудые, музейнүүдэй байрануудые баридаг байhан гэжэ тайлбарилха болоноб. Түгөөрэ Россин Президент Борис Ельцин партиин бюджедэй мүнгэ өөрынгөө мэдэлдэ абаhанбайха - гээд Н. И. Рыжков тон ойлгосотойгоор сугларагшадай асуудалнуудта харюусаба.

—Ойрын жэлнүүдтэ Эмхэ оронойнгоо экономикые hэргээхэ, бодхоохын тула гаргаа зоной этигэл найдабарилгые хүртэхэ зорилгоор "Власть-народу!" гэжэ бүлэглэлнүүд байгууланхай,—гээд Николай Иванович түгэсхэлдөө онсолжо мэдүүлбэ. Болохо hунгалтадаа бултадаа дуугаа үгэхыетнай хүсэнэб.

Б. ЦЫРЕМПИЛОВ.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: Н. И. Рыжков үгэ хэлэжэ байна. Уулзалгын зал соо.

С. БАЛДУЕВАЙ фото.

hунгалта-95

ДЕПУТАДАЙ ШЭРЭЭГЭЙ ТҮЛӨӨ УРИЛДААН

Агын Буряадай нэгэ мандадтай hунгуулиин 215-дахи округоор Россин Гүрэнэй Дүүмын депутадта кандидадууд бүридхэлдэ абтаба. Табан хүн hунгуулиин урдахи тэмсэл урилдаанда оролсобо. Россин Федерациин Дүүмын үндэhэ яhатанай талаар комитедэй түрүүлэгшэ Баир Жамсуевые "Улаан-Одон", "Шандали" акционернэ бүлгэмүүдэй, электрын элшэ хүсэ ябуулдаг Дулдаргын предприятиин коллективэй гэшүүд, харгын хүдэлмэришэд болон бусадшье нютагуудай коллективүүд, hунгагшад дэбжүүлээ.

Россин Аграрна партиин округтой эмхиин дэмжэлгээр Дулдаргын шубуушад өөрынгөө дарга Татьяна Фоменкын нэрые депутадта кандидадаар нэрлээ.

Гэхэтэй хамта ороной ондоо хотонуудhаа Агада талаан туршаха дуратайшуул байха байба. Тэдэнэй нэгэн Москва шадарай Троицк хотодо ажаhуудаг, инновационно эрдэм шэнжэлгын институдай инженер гэжэ дансада ороhон Мария Рожкова бии. Тэрэ өөрөө өөрыгөө энэ урилдаанда табяа.

Могойтын районой Сагаан-Уулын hунгагшад Буряад Республикын "Мотом" гэдэг АОЗТ фирмын вице-президент Баир Тушемиловые дэбжүүлээ.

Урдань Россин Федерациин Верховно Соведэй депутат байhан Эрдэм Цыбикжапов Забайкалиин хасагуудаар дэбжүүлэгдээд, баhал бүридхэлдэ абтаа.

Алдэб парти болон хүдэлөөнүүдэй hунгалтын списогүүдтэ Агын хэдэн түлөөлэгшэд оруулагдаhан аад, hагшагдаhаар, эсэсэй эсэстэ нэрлэгдэбэгүй. Гансал урдын СССР-эй Верховно Соведэй депутат байhан Ц. Нимбуев аграрна партиин федеральна списогтэ үлөө.

Ц. ГОНГОРОВ.

НЭГЭ ТУШААЛДА—ДҮРБЭН КАНДИДАТ

Бэшүүрэй районой нютагай өөhэдыгөө хүтэлбэрилгын гулваагай тушаалда кандидадуудаар тус районой захиргаанай хүдөө ажахын газагай начальник **А. Л. Ефимов,** "Буйский" гэжэ бага предприятиин директор **В. Д. Олейников,** үнэн алдартын шажанай хуушан гурим баримталагшадай бүлгэмэй хүтэлбэрилэгшэ **Г. А. Новокрещенных,** тиихэдэ мүнөө районой захиргаанай гулваагай тушаал эзэлжэ байhан **Г. А. Павлов** дэбжүүлэгдээ юм.

Манай корр.

КОНСУЛТОЙ УУЛЗАЛГА

Новосибирскдэ байдаг Германиин Федеративна Республикын генеральна консул господин доктор Уве Нойбауер харьяата тойроготоёо танилсаха зорилготойгоор нэябриин 8-hаа 11 болотор манай республика ерээд бусаба.

Улаан-Үдэдэ хотын захиргаанай гулваа А. Г. Лубсановтай уулзаhан байна.

Хотын захиргаанай гулваагай хэрэгхүтэлэгшэ С. М. Данзанов, захиргаанай хэблэлэй секретарь Л. А. Мальцева, гадаадын экономическа холбоо болон уласхоорондын харилсаануудай талаар Буряад Республикын министрэй орлогшо А. Ц. Доржиев гэгшэд хөөрэлдөөндэ хабаадалсаа.

Германиhаа морилhон айлшан господин Уве Нойбауер захиргаанай гулваада орожо ерэhээр, тордиhогүй сэбэр ород хэлээр мэндэшэлэлсэжэ, гар гараа барилсаба.Ород хэлэ hайнаар шудалhан ха гэжэ тухайлхаар, гэбэшье оршуулагшаараа дамжуулан хөөрэлдөөгөө эхилбэ.

—Консульствомнай Новосибирскдэ hуурижанхай. Консулой харилсаха тойрогой зүүн захын эгээл томо хото—Улаан-Үдэ ерэхэдээ, сэдьхэлни бага зэргэ долгисонги байна,— гээд тэрэ ярилдаагаа эхилбэ.

—Урайни буряад зон хүндэмүүшэ hайн заншалтай байгаа юм. Морёор холоhоо ерэhэн айлшанаа эгээл түрүүн халуун сайгаараа, сагаан эдеэгээр, мяхан табагаараа хүндэлдэг байhан гээшэ. Та эхэ нютагаймнай домто аршаан амасажа хайрлыт,—гэн, Александр Гомбоевич Түнхэнэй аршаан аягалжа, хүндэтэ айлшандаа барина.—Номин тунгалаг Байгалайнгаа уhа амталуулха байгаабди. Байгалай уhа бүтылкада юулэжэ, Европо, Африка түбинүүдэйхидтэ худалдаха hанаашалга бии. Харин мүнгэгүйдэнэбди. Энэ хэрэгтэмнай хабаадалсабалтнай хоёр талаhаа олзотохо байгаабди,—гэжэ хотын гулваа холын хараатай хөөрэлдөөнэй эхи табиба.

Харин үндэр айлшан хотын байдалтай танилсуулхыень гуйба.

—Ерэхэ жэлдэ Улаан-Үдэ хотымнай 330 жэлэй ой гүйсэхэнь. 386 мянган хүн ажаhуудаг. Промышленность, индустри хүгжэнги. Мүнөөнэй самолёт, далайн онгосонуудые бүтээдэгнай нюуса бэшэ. Hоohоор сэмбэ нэхэдэг томо комбинат бии.

—Поездhоо бууhанай удаа Ленинэй орденто томо завод обёороо hэм,—гэнэ холын айлшан.

—Аа, тэрэтнай ЛВРЗ. Тэрэл заводто би 28 жэлдэ хүдэлжэ гараhанби. Энэ хугасаа соо юрын слесарьhээ директорэй орлогшо болоhон, мяха шуhаараа ёhотойл пролетариат хүн гээшэб,—гэжэ хотын гулваагай хэлэхэдэ, айлшан талархалаа мэдүүлжэ, хөөрэлдөөниинь улам ульгам болоно хэбэртэй.

Урдын танилнууд мэтэ Германи Буряад орон хоёрой байдал сасуулан харахадань, газар дайдаараа адлирхуу болобошье, Германида 80-яад миллион, Буряадта 1,1 миллион хүн ажаhууна. Буряадай хотодо 85 процент зониинь олон дабхар гэртэ ажаhуухадань, Германиин зоной хахадынь шахуу хубиин гэрнүүдтэ—коттеджнүүдтэ ажаhууна гэжэ элирнэ.

—Хотын гэр байрыг ажахы эгээл гаргаша ехэтэй. hаяын жэлнүүдтэ хүнүүд олоор үмсын гэрнүүдые өөhэдөө барижа эхилээ,—гэжэ Александр Лубсановичай хэлэхэдэ:

—Заhабарилга, барилга хэхэдэ, банк туhална, урьhаламжа үгэнэ гү, хэды процентээр?—гэжэ Уве Нойбауер hонирхоно.

—200 процент.

Болбосорол ехэтэй хүн бэшэ hаань, нюдэнүүдынь улхархай соohоо гарашан алдаха hэн ха. Ямар нэгэн таагдашагүй миhэрэл нюуртань үзэгдэн, консул юрэл гайхаhанаа мэдүүлнэ. Германиин 10 процентhээ дээшэ нэмэлт хэдэггүй юм ха.

Саашадаа үндэр айлшан Буряад Республикын политическэ байгуулалтаар, hаядаг боложо байhан хубилалтануудаар гэхэ гү, нютагай өөhэдыгөө хүтэлбэрилгын зүргаан удаа эрхэ түлөөлэлгэ, олон үндэсэй яhатанай харилсаан тухай hонирхоо.

Эдэ бүгэдэндэ тодо харюусаг үгэхэдөө.

- Еврей, солонгос, нечеп, эвенк гэхэшэлэн үндэсэй яhатанай 16 соёлой гүрэн хотодомнай хүдэлдэг. Минии хүдэлhэн ЛВРЗ-дэ 34 үндэсэй яhатан ажалладаг юм. Буряад орондомнай эбтэй эетэй ажаhууhан олон тоото үндэсэй яhатанай hүлдэ тэмдэг болоно. Буряад баригдажа байгаа Үдын хүүрэг "Хани барисаанай хүүргэ" гэжэ нэрлэхэ, хүшөөнүүдэ шэмэглэхэ, хүсэлтэйбди,—гэжэ А.Г.Лубсановай хэлэхэдэнь:

—Харилсан ажаллахадаа хэзээшье, хэндэшье ашаатай юм,—гэбэ консул.

—hайн hанаатайгаар ерэhэн хүн бүхэнийе уттажа, харилсан ажаллахаар бэлэмди.

—hайн даа, танай хэлэлцүүлэгнүүдые дурадхалнуудые саашадаа хэрэглэхые оролдохоб,—гэжэ Германиин Федеративна Республикын генеральна консул Улаан-Үдэ хотын гулваагай гаргаа бариба.

Т. НИМБУЕВ.

БИОН-до ноябриин 17-до болохо баяр ёһололые угтуулан

ҮҮН ЗҮГЫЕ ШЭНЖЭЛЭЛГЫН ШАТАНУУД

...лэй саада тээ Зүүн зүгые ...лалгэ хүгжэлтын шэнэ ...ираһан түүхэтэй. СССР-...й СО-гой Буряадай ...сно эрдэм-шэнжэлгын ...дта гадаадын Зүүн зүгэй ...лэгдэжэ, тэрэниие Г.Н. ... толгойлһон байна.

...дын, дэлхэйн Зүүн зүгые ...лэлгын асуудалнууд ...гудай эрдэмэй ажал ...ин гол шэглэлнүүдэй ... болоно. Иимэ ...алгэнүүд академическэ ...ндэ, дэлхэй дээрэ ...эй болоһон, айхабтар ...рсэгнэгдэһэн совет Зүүн ... шэнжэлэлгын ёһо ...нуудаар үнгэргэгдэхэ ... байгаа. Институдай ...эй бусад ...еленинүүдтэ гадаадын ...угые шэнжэлхэ талаар ...асуудалнууд болон ...уд оруулагдаһан байха ... Иигэжэ түүхын, ...гчин, этнографиин, хэлэ ...аман зохёолой ба уран ..., искусство, уг изагуур ...алгын, философиин ...нууд ганса Советскэ ...эй бэшэ, харин бүхы ...н, эгээн түрүүн Зүүн зүгэй ...удай эрдэмтэй нягта ...тойгоор шэнжэлэгдэдэг ... бэшэ.

...най институт бүхы ...лнүүдээр хэһэн ...лэлгын дүнгүүдээр ... Зүүн зүгые шэнжэлэлгын ...ическэ түбүүдэй нэгэн ...эрэгдэһэн байна. Эндэ ...зэжэ ажал ябуулагшад, ...ай бэрхэ эрдэмтэд олон, ...адрнуудые бэлдэлгэдэ ...ихарал хандуулагдадаг. ...тут шэнжэлэлгын ...эри ябуулха өөрын ... һууритай гэжэ ...эмтэй. Хэһэн ажалайнгаа ...дые гаргаха зуураа, ...дай коллектив мүнөөнэй ...гудые гол хараадаа абан, ...ихи ажалайнгаа ...дые табина.

...угые шэнжэлэлгэ хадаа ... шэглэлнүүдтэй, ...логи болон методикотой, ...шалнуудтай бүхэли ...с болоно. Тус статья ... түүхын, археологиин ... этнографиин ...нүүдтэ Зүүн зүгые ...лгын асуудалнуудые ... гэжэ хүсэлтэйб.

...зүүн жэлэй тэн хүрэтэр ... Буряад орон Түбэй ... Зүүн зүгэй таһаршагүй ...байһан гэжэ мэдэнэбди. ...ин хуби болоһон ...а ород гүрэнэй нүлөөн, ...ческэ гурим ...атануудые оруулжа ...лааб даа. Иигэжэ шэнэ ...нүүдтэй боложо захалһан Буряад орон евразийска область гэжэ нэрлэгдэбэ. Энээнһээ уламжалан, Зүүн зүгэй болон Баруун зүгэй харилсаануудта хабаатай асуудалнуудые шэнжэлэлгые гүнзэгырүүлхэ эрилтэнүүд табигдаа бэлэй.

Институдта археологуудай бүлэг байгуулагдажа, уданшьегүй бэеэ дааһан сектор болотороо ургаһан байна. Баруун Забайкалиин нүүдэл зоной хүшөөнүүдые шэнжэлэлгэ археологуудай ажал ябуулгын гол шэглэлнүүдэй нэгэн болохо ёһоороо болоо. Энэ ехэ хүдэлмэриин дүнгүүд гэхэдэ, Е. А. Хамзинагай "Баруун Забайкалиин археологическа хүшөөнүүд" (1970 он), П. Б. Коноваловай "Забайкалиин хуннануд" (1976 он), Л. Г. Ивашинагай "Буряадай ой модотой тала газарай неолит ба энеолит" (1979 он). Тус монографинууд соо регионой арад зоной, угсаатанай һуудал байдал, ажахы эрхилэлгэ, соёл Азиин арадуудай үндэһэ яһатанай түүхэтэй нягта холбоотойгоор шэнжэлэгдэнэ. "Забайкали эртэ урдын сагта ба дунда зуун жэлдэ" гэһэн темэ дээрэ дурсагдагша хүдэлмэриин үргэлжэлэл болоно.

Кидань болон Монгол гүрэнүүдэй байгуулагдаһан ушараар монгол угсаатанай тараагдан һуурижуулагдаһан үедэ сэхэ хабаатай XI-XIV зуун жэлнүүдэй хүшөөнүүд илангаяа үнэтэй сэнтэй. "Забайкалиин археологидо шэнэ зүйл" (1981 он), "Эртэ урдын Забайкали болон тэрэнэй соёлой талаар харилсаанууд" (1985 он), "Буряадта ба Монголдо дунда зуун жэлэй үеын археологиин хүшөөнүүд" (1992 он), "Забайкалида шулуун болон эртэ урдын түмэр үеын хүшөөнүүд" (1993 он, харюусалгата редакторнуудынь М. В. Константинов ба Л. В. Лбова найруулгань П. Б. Коноваловай) болон бусад согсолбориннуд соо шэнжэлэлгын дүнгүүд харуулагдана.

Институдай этнографууд зүүн зүгые шэнжэлэлгэдэ гол анхаралаа хандуулха ёһоороол хандуулна. Юуб гэхэдэ, буряад угсаатанай түүхэ, уг изагуур, бүридэлгэ, шажан мүргэл, заншал, үндэһэн соёл гэхэ мэтэ Түбэй болон Зүүн Азиин бусад арадуудай түүхэтэй нягта холбоотой гээшэ. Г. Н. Румянцевай, С. П. Балдаевай, Ц. Б. Цыдендамбаевай, Н. П. Егуновой бүтээлнүүд соо буряад угсаатанай үндэһэн түүхын асуудалнууд хаража үзэгдэнэ. Д. Д. Нимаевай "Буряад зоной уг изагуурай асуудалнууд" (1988 он) гэһэн монографи соо буряад арадай уг гарбалай түүхые шэнээр харуулха һэдэлгэ хэгдэнэ. 1994 ондо толилогдоһон "Урда Сибириин болон Түбэй Азиин арадуудай үндэһэн түүхэ" гэһэн статьянуудай согсолбори угаа һонирхолтой. А. С. Шубинай "Забайкалиин эвенкнүүдэй үндэһэн түүхын тобшо очерк" (1974 он) гэһэн хүдэлмэри Буряад ороной эвенкнүүдэй үндэһэн түүхын асуудалнуудые дэлгэрэнгыгээр хаража үзэнэ. Ю. Б. Рандаловай "Совет засагай жэлнүүдтэ буряад һууринай ажахые, һуудал байдалые, соёлые шэнэдхэлгэ" (1967 он), Б. Р. Зориктуевай "Буряад һууринай мүнөө үеын байдал" (1982 он), мүн бусад этнографуудай статьянуудые онсолон тэмдэглэмээр.

Шажан мүргэлэй асуудалнуудта зорюулагдаһан статьянууд болон согсолбориннуд үсөөн бэшэ. Эндэ Т. М. Михайловай "Буряад бөө мүргэлэй түүхэһээ. Эртэ урдын сагаа XVIII зуун жэлэй дүүрэтэр" (1980 он) ба "Буряад бөө мүргэл, түүхэ, байгууламжа, социальна үүргэ" (1987 он) гэһэн томо монографинууд буряад бөө мүргэлые Түбэй Азиин болон Урда Сибириин арадуудай шажан мүргэлтэй нягта холбоотойгоор гүнзэгыгөөр шэнжэлнэ Институдай байгуулагдаһанһаа хойшо түүхын шэнжэлэлгэнүүд олон асуудалнуудта болон темэнүүдтэ зорюулагдана. Хоёр ботитой "Буряад-Монголой АССР-эй түүхэ" (харюусалгата редакторынь П. Т. Хаптаев) олоной анхарал татаһан гээшэ.

Е. М. Залкинд Буряад ороной Росситай ниилэлгын түүхын баримтануудые шэнжэлэлгые үргэлжэлүүлэн хүгжөөхэ зуураа, "XVIII зуун жэлдэ ба XIX зуун жэлэй түрүүшын хахадта буряадуудай" олониитын байгуулалта (1970 он) гэһэн нэрэтэй ном гаргуулһан байна. Тэрээн дотор обществын социальна байгууламжын асуудалнууд, уг гарбалай, гэр бүлын харилсаанууд, эд зөөриин, олзо оршын талаар илгаралга гэхэ мэтын асуудалнууд гүнзэгыгөөр хаража үзэгдэнэ.

Буряадай болон Сибириин социально-экономическа асуудалнуудаар һонирхожо, И. А. Асалханов "XIX зуун жэлэй эсэстэ ба XX зуун жэлэй эхиндэ Сибирьтэхи хүдөө ажахы" (1975 он) гэһэн монографи бэшэһэн байха юм.

Хоёр ботёор толилогдоһон "Буряадай соёлой түүхын очеркнууд" (1972 ба 1974 онууд, ботинуудай редакторнууд Е. М. Залкинд болон Г. Л. Санжиев) гэһэн ном Буряадай түүхын эрдэмдэ шухала үйлэ хэрэг болоһон гээшэ. Буряадуудай, эвенкнүүдэй, ородуудай соёлой хүгжэлтын зам эртэ урдын сагаа мүнөөнэй үе хүрэтэр хаража үзэгдэнэ. Хоёрдохи боти соо Буряадта соёлой хубисхалай дүнгүүдтэ сэгнэлтэнүүд үгтэһэн байна.

Буддын шажанай нүлөөн доро зүүн зүгэй соёл бүрилдэжэ, хүгжэжэ эхилһэн гэжэ эрдэмтэдэй шэнжэлгэнүүд сооһоо мэдэжэ абанабди. Буряадай урданай сэхээтэн хэд байгааб? Эдэмнай тайшаа, түшэмэл, эрдэмтэ ламанар байгаа ха юм. Тэдээнһээл эрдэм, уран зохёол, искусство, ном хэблүүлгэ гэхэ мэтэ хүгжэжэ эхилһэн. Нүүдэл байдалтай буряад угсаатанай заншалта соёлые үндэһэтэнэй соёл гэжэ нэрлэдэг болоо һэн. Соёлой хүгжэлтэдэ хүнэр үенүүдшье дайралдаһан гэжэ түүхын хуудаһануд гэршэлэн харуулдаг. Нэгэн нийтэ совет арад байгуулха, нэгэн адли удхатай социалис соёл байгуулха гэһэн уряае дэмжэдэг, үндэһэтэнэй шэнжэ шанар, хэлэ, соёл алдаха ябадалда туһалдаг тулюур бодолтойшуул үзэгдөөдшье абаа.

Эдэ болон бусад дутагдалнуудай дайралдаашье һаа, буряад үндэһэтэнэй соёл совет засагай жэлнүүдтэ хүгжэлтын үндэр хэмжээндэ гаража шадаһан байна. Совет засагай үедэ Зүүн зүгэй болон Баруун зүгэй соёлой талаар харилсаан үргэлжэлөө гэжэ тэмдэглэхэ хэрэгтэй. Б. М. Митуповай ба Г. Л. Санжиевай (1960 он) болон Ц. О. Очировай (1962 он) монографинууд соо Буряадай соёлой түүхын тодорхой материалнууд дээрэ эдэ асуудалнууд харагдана.

Дэлхэй дээрэ ба Россида боложо байһан түүхын удха шанартай үйлэ хэрэгүүдтэй нягта холбоотой монографическа шэнжэлгэнүүдэй энэ үедэ бии болоһониинь һайшаалтай. Тэдэниие нэрлэбэл, П. Т. Хаптаевай "Буряадта Октябриин революциин ба граждан дайнай түүхэ" (1964 ба 1967 онууд), Г. Л. Санжиевай ба Н. Д. Шулуновой "Сибирьтэ ба Буряадта үндэһэтэнэй гүрэнэй байгууламжын түүхэ" (1971 ба 1973 онууд), Б. М. Митуповай "Республикын промышленна хүгжэлтэ" болон бусад.

Ороной түүхэшэд болон социологууд 1960-1980-яад онуудта Зүүн зүгэй хүгжэлтын асуудалнуудаар һонирхожо, гүнзэгы шэнжэлэлгэнүүдые ябуулһан байха юм. Москвада, Ташкентдэ, Алма-Атада, Ашхабадта, Улаан-Баатарта болон бусад хотонуудта Зүүн зүгэй оронуудай хүгжэлтын шухала асуудалнуудаар эрдэмэй уласхоорондын конференцинүүд үнгэргэгдөө. Тэдээндэ эдэбхитэйгээр хабаадаһан буряад эрдэмтэд һонирхолтой элидхэлнүүдые хэһэн гэжэ тэмдэглэлтэй. Жэшээлбэл, XIX-XX зуун жэлнүүдтэ Түбэй Азиин оронуудай социальна болон соёлой талаар хүгжэлтын асуудалнуудаар Ашхабадта үнгэргэгдэһэн уласхоорондын конференци дээрэ Д. Д. Лубсановай, Г. Л. Санжиевай, В. Ц. Найдаковой, И. И. Соктоевагай, А. И. Улановай элидхэлнүүд шагнагдаһан, зүбшэн хэлсэгдэһэн байна.

Удаадахи жэлнүүдтэшье түүхын шэнжэлгэнүүд эршээ һуладхаагүй. Буряадай түүхын шухала удхатай асуудалнуудаар конференцинүүд үргэлжэлүүлэгдэжэ, олон темэнүүдые гүнзэгыгөөр хаража үзөө.

Эртэ урдын сагаа мүнөө үе хүрэтэрхи Буряад ороной түүхые шэнжэлхэ үедөө зүүн зүгые шэнжэлэлгын хараа бодол баримталха шухала. Энэ илангаяа Росситай ниилэхын урда тээхи үедэ хабаатай. Обществые гансал байгууламжын бэшэ, мүн хүгжэлтын талаһаа шэнжэлхэ хэрэгтэй. Зүүн зүгэй хүгжэлтэ гансал өөртэнь хабаатай онсо шэнжэнүүдтэй, дабтагдашагүй байгуулалтануудтай, ёһонуудтай гээшэ. Эдэ бүгэдэниие хараада абангүй шэнжэлгэнүүдые хэжэ болохогүй.

Мүнөө энэ асуудалые хүгжэлгын талаһаа хаража үзэхэ хэрэгтэй. Ондоогоор хэлэбэл, соёлой-түүхын хүгжэлтын ямар шатаһаа буряадууд мүнөөнэй хүгжэлтэдэ ерээб гэжэ шудалха, тэрэнэй онсо шэнжэнүүдые гүнзэгыгөөр шэнжэлжэ үзэхэ хэрэгтэй. Евразиин шэнжэнүүдэй тогтоолые шэнжэлэлгэ хадаа Буряад Республикын түүхын үшөө нэгэ шиидхэгдээгүй асуудал болоно. Иигэжэ түүхэшэдэй шэнжэлгэнүүд улам үргэдхэгдэхэ, методологическа үндэһэ һууринь гүнзэгырүүлэгдэхэ ёһотой.

Г. САНЖИЕВ,
түүхын эрдэмэй доктор,
профессор, Россин
Федерациин болон Буряад
Республикын эрдэмэй
габьяата ажал ябуулагша.

Асуугты - харюусахабди

ХАРТААБХЫН ҺАЙН УРГАСА АБАХА ГЭБЭЛ...

Хартаабхын ...фтороз үбшэниие ...ин гээд һэргылхэб? ...ез үбшэлөө һаань, ...А ургамалаа абархаб? ...ө тарилгын хаһа ...шье һаань, ...бууудые хюдаха бодос ...өөнөөсэлхэ хэрэгтэй. ...эй эн эн тушаа ...лтын зүбшэл ...ыетнай гуйнаб",— ...дхатай бэшэг Улаан-...етодо ажаһуудаг ... үншагша Д. Б. ...ЕВА редакцидамнай ...н байна.

...ад Республикын ургамал хамгаалдаг станциин лабораториие даагша А. Б. БОТОЕВА энэ асуудалаар нимэ тайлбари үгэбэ.

—Һайн ургаса абахын тула нэн түрүүлэн үрэһэ хүрэнгэдөө анхарха шухала. Үрэһэнэй муу һаань, ургасадань элдэб үбшэн һаад ушаруулжа магад.

Ушар нимэһээ хабартаа дулаахан наратай үдэр хартаабхынгаа һайень, мууень илгажа, эгээл һайн, үбшэнгүй гэжэ шэлэһэнээ тариха хэрэгтэй.

Гэбэшье хэды һэргылэмжэ хээшье һаа, хартаабха ургаха үедөө үбшэлөө гэлэй. Тинхэдэнь ганса-нэгээрээ муудаһан эшыень отолжо хаядаг юм.

Харин таригдаһан хартаабхын фитофтора үбшэндэ нэрбэгдээ һаань, хуряахаһаа хоёр долоон хоног урид эшэнүүдынь хуу отолжо хаядаг. Юуб гэбэл, хартаабхын набшые гэмтээһэн үбшэнэй микробууд бороогой үедэ газарай хүрьһэн руу орожо, түмһыень муудуулха бшуу.

Гүйсэд болбосороодүй, зөөлэн нарай хальһатай хартаабхада үбшэнэй микробууд илангаяа бэлэхэнээр хаддадаг, хоро хүргэдэг гээшэ.

Хартаабхаяа хуряаһанай удаа хатаахада, һайнаар хадагалагдадаг. Хальһаниинь түргэн бүрилдэхэ, үбшэнһөө найдамтайгаар халхалха бшуу. Гансашье фитофторозһоо бэшэ, бусадшье үбшэнгүүдһээ аршалха жэшээтэй.

Үрэһэндэ хэрэглэхэ хартаабхаяа бага зэргэ ногоорторнь наранда хатаабал, һайн.

Фитофтороз үбшэнтэй тэмсэхэдээ, химическэ арганууд соо һоо поликарбацин, полих, али үгышье һаа, зэдэй хлорокись (10 литр уһанда алин бүрииень 40 грамм нэмэхэ) хэрэглэжэ болоно. Мүн лэ зэдэй купорос кальцинированна содотой (10 литр уһанда 100-150 грамм), бордосско холисо (100 грамм зэдэй купоросто 100 грамм избёосхо—эдэ бүгэдые 10 литр уһантай холихо) сүршэхэдэ ашагтай.

Хартаабхын сэсэглээгүйдэ, үбшэнэй шэнжын үшөө элирээдүй байхада, һэргылэмжэ болгожо, дурсагдаһан холисо сүршэхэ хэрэгтэй. Харин үбшэнэй шэнжэнүүдэй бии болоходо, ургасын хуряагдахаһаа 20 үдэрөөр урид сүршэхэ хэрэгтэй.

Хүдөө ажахын хүдэлмэрилэгшэдэй зүблөөе угтуулан

ГАЗАР, УҺАЯА ҐАМНАХА — УЯЛГАМНАЙ

Хэнэйшье мэдэһээр, хүдөө ажахын үйлэдбэри гансашье хүнэй эдеэ хоол, мүн элдэб түүхэй эд үгэхэһөө гадна, оршон тойронхи байгаалида баһал бага бэшэ шүлөө үзүүлдэг һалбари ха юм даа.

Жэшээнь, эрдэм, техникын туйлалтануудай дэлгэрүүлэгдэхэ, хүнүүдэй ажал хэрэгэй үргэдхэгдэхэ, илангаяа промышленна болон хүдөө ажахын үйлэдбэриин хүсэ ехэтэй, эршэмтэй шанга болгогдохо бүри байгаалиин нөөсэнүүд улам ехээр хэрэглэгдэдэг болоно. Тиигэжэ оршон тойронхи агааарта, уһанда, газарай хүрьһэндэ, ой модондо, ургамалай болон амитанай аймагта горитойхон хохидол ушаруулагдана гэжэ мартаха ёһогүйбди. Байгаалиин байдал, газарай, агаарай, биосферын тогтомол гурим, бүхы юумэнэйнь нягта холбоон алдагдана бшуу.

Илангаяа XX зуун жэлэй тэнгһээ хойшо хүдөө ажахын эдлүүриин газар дайдые, уһые бага бэшээр бузарлаадаг, байгаалида горитойхон гарза хохидол ушаруулдаг болоһон тушаа эрдэмтэд үнинэй һанаагаа зобожо эхилээ юм. Таряалан, сабшалан дээрэ тараагдаһан, һалан муутаар хадагалагдаһан минеральна үтэгжүүлгэ, ургамал хамгаалха элдэб хорон (пестицит болон инсектицидүүд), адууһа малай байрануудай шэбхэ шабаһан гэхэ мэтэ гансашье аша туһа үгэнэ бэшэ, байгаалиие нилээд бузарладаг гэшэ.

Хараадшье үзэел даа. Урда жэлнүүдтэ ургасыень дээшэлүүхэмнай гэд, газартаа аргатайл һаа, минеральна үтэгжүүлгэ ехээр тарааха гэжэ оролдодог байгаа. Тэрэнь технологическа талаараа бүрүүгаар оруудагдажа, газарай хүрьһэн дорохи мүн дээгүүрхи уһые бузардадаг һэн. Малай томо комплекснуудһаа, илангаяа шубуунай фабрикануудһаа гарахан ехэ шэбхэ, муухай уһан олохон ушарта газарта, уһанда шэнгэн орожо, эндэ тэндэ обоотой хэбтэжэ, оршон тойронхиие муухай болгодог гүб даа.

Урдань эдэ бүгэдэнтэй тэмсэхэ талаар зарим тэды оролдолгын гаргададаг, эдэнэй түлөө гэмтэй зэмэтэй зондо яла ашагдадаг байгаашье һаань, байгаалиие бузарлаха ушар үсөөн бэшэ ушардаг лэ байгаа. Харин мүнөө тиимэ юумэнэй түлөө хэншье харюусалгада хабаадуулагданагүй. Байгаали бузарлагшадтай тэмсэхэ, шанга эрилтэ табиха эмхишье үгы шахуу болошонхой гэхэдэ, алдуугүй.

Энээнһээ гадна, урда жэлнүүдтэ дээрэһээ - партиин, гүрэнэй ноёдой буулгаһан захиралта зарлигаар манай Буряад Республикадашье хэды ехэ газар бодомжогүйгөөр хахалагдаа гэшэб! Тэрэшэлэн малай бэлшээриин баһал гам хайрагүйгөөр хэрэглэгдэһэн дээрэһээ нилээд ехэ газар аша үрэ үгэхээ болижо һалаа. Уһалагдадаг болгохомнай гэд, олохон ажахынууд зарим газартаа дэмы ехээр уһа табижа, намаг болгодог, үгышье һаа, дэмы хахалжархёод, һалхи, бороодо хүрьһыень муудхаажа байдаг бшуу.

Хэды ехэ иимэ хүндэ байдалай тохёолдоод байхада, мүнөө хүрэтэр республика соо оршон тойронхи байгаали, газар, уһа хамгаалха бодото ашаг үрэтэй хэмжээнүүд абтанагүй. Имагтал оршон тойронхи байгаалиие, тэрэ тоодо эдлүүриин газарай хүрьһэнэй үрэжэл хамгаалха тухай хөөрэлдөөн суглаа хураал бүхэндэ боложол байдаг. Олон тоото тогтоол, шиидхэбринүүдшье абтадаг. Аша үрэ гарахан юумэн тон бага. Илангаяа Байгал шадарай газар дайда, байгаали хамгаалха, мүн республикын бусад нютагуудай байгаалиин баялигуудые зүбөөр хэрэглэхэ тухай хэды хөөрэлдэнэбди. Тэзд энээн туша ажал хэрэг баһал урагшаа ябанагүй. Урда мэтэ байгаалинмшай баялигууд дэмы һалгаагдажал байһаар.

Үнэндөө, байгаалиие, оршон тойронхиие ёһотоор хамгаалха хямматай эмхинүүд, адуун зургаанууд, эбэл, хамгарал, дээдэ һургуулинуудшье республика соо яһала олон. Тиигэбэшье экологическа байдалнай муудажал байһаар, байгаалидаа эзэн бусаар, гамгүигөөр, гэмтэ муухайгаар хандадаг ябадал үргэлжэлһөөр. Энэнь һүүлэй үедэ бүришье һүжэрөө, түргэдөө гээ һаа, алдуугүй.

Сэхыень хэлэхэдэ, имагтал түбхын түрүүн байгаалидаа, газар уһандаа гамтайгаар хандабал, хамгаалбалнай, хүн бүхэнэй, бүхы арадай ажабайдалай гол эрилтэнүүд эсэстээ хүсэндөө хүргэгдэхэ ха юм. Энээн дээрэһээ **хүдөө ажахын бүхы предприяти, таряашанай ажахынуудые экологическа паспорттай болгохо шухала болоо гэжэ һанагдана.** Малшан, таряашаншье байг, булта газар дээрэ хүдэлнэ, оршон тойронхи байгаалитай холбоотой хүдэлнэ, тэрэнэйл ашаар өөһэдтөө хэрэгтэй юумэ абана.

Хүдөө ажахын үйлэдбэрилэгшэдые тустаар экологическа паспорттай болгохо тушаа республика соо һаял түрүүшын алхам хэгдэжэ байна. Энээн тушаа бүри 1990 оной эхеэр республикын Министрнүүдэй Совет тусхай тогтоол абаһан юм. Тэрэнэй ёһоор, түрүүшын хоёр жэлдэ 166 ажахы тиимэ паспорттай болгогдохо ёһотой байгаа. Тезд тэрэмнай юундэшьеб мартагдашоо, хаягдашоо.

Нёдондо би Буряад Республикын Президент Л. В. Потаповта энэ асуудалаар бэшэг эльгээгээ һэм. Тэрэ минии дурадхалые яһала һайшаажа, энэ асуудалаар тодорхой хэмжээ абахыень Правительствын Түрүүлэгшын нэгдэхи орлогшо М. А. Спасовта даалгаа бэлэй. Тэрэнь дам саанҐань өөрынгөө туһалагша Н. А. Калашниковта бодото дээрэ бэелүүлхыень даалгаһан байгаа. Энэ асуудалай хэды шухалашье һаань, энээниие бэелүүлхэ мүнгэн үгы гэжэ Николай Ананьевич намда харюу үгөө бэлэй.

Нээрээшье колхоз, совхоз болон бусад ажахынуудые байгаали хамгаалгын тусхай паспорттай болгохын гула бага бэшэ мүнгэн зөөри хэрэгтэй. Тиимэ мүнгэн ажахынуудта оөһэдтэнь хаанаһаа байхаб. Правительствадашье мүнгэн баһал үгы гэнөөди. Иихэдээ энэ хэрэгые хүсэндэнь хүргэхэ аргагүй болоно гэшэ гү? Тезд энээниие хэзээ нэгэтэ шиидхэхэл хэрэгтэй ха юм. Саашанхи ажабайдалаа, үри хүүгэдэйнгөө ерээдүйе һанаха ёһотоиоди.

Бодотоор хүсөөд, оролдоод байгаа, һаа, арга олдохол зэргэтэй гэжэ һанагдана. Илангаяа Байгал далай шадарай газар дээрэ оршодог байгаали ашаглалгын талаар шангахан хизаарлалтатай Баргажанай, Хойто-Байгалай, Кабанскын, Прибайкалиин аймагуудай ажахынуудта экологическа паспорт аргагүй хэрэгтэй.

Экологическа паспорт гээшэмнай юунэй түлөө хэрэгтэй юм гээд харабал, иимэ. Тэрээн соо оршон тойронхи газар дайда, уһа, байгаалиие арюун сэбэр байлгаха, бузарлахагүй, муухай болгохогүй гэһэн эрдэм ухаанай үндэнэ баримтатай, заатагүй Тэрэниие хуу шахажа абаад, саашаа яанаб гээд орхижорхихо гээшэмнай гэмтэ ябадал. Элдэб халуун хүдэлмэриин үедэ энээниие мартажархидаг, газарһаа хамагые хуу шахажа абахыел ороддодогнай ехэл муу. Байгаали хэды хүсэтэй, баяншье һаа, хүнүүдэй хэһэн алдууе, тохёолдуулһан хохидолыень өөрөө усадхажа шадахагүй. Газарай хэлэхэ, гомдохо хэлэтэй бэшэ хадань тэрээндэ хайшаншье гэжэ хандахада хамаагүй гэжэ һанабалнай, саашадаа юун бололтойб?

Нёдондо сентябрь һарада Байгалай регионой асуудалаар болоһон Уласхоорондын симпозиум дээрэ мүнөө сагта оршон тойронхи байгаалиие хамгаалха гээшэ хүнэй ажамидаралай айхабтар ехэ удха шанартай хэрэг болоно гэжэ хэлэгдэ һэн.

Эгээл энээн дээрэһээ байгаали хамгаалгада, тэрэ тоодо хүдөө ажахын предприятинуудые экологическа паспорттай болгохо хэрэгтэ, мүнгэн олдоногүй гэхэмнай эшхэбтэр. Тиигэжэ байхада республикын түрэнэй элдэб албан зургаануудта, министерствэнүүдтэ хэтэрмэ олон болошоһон хүдэлмэрилэгшэдые заахашье үсөөлөө һаа, хэдэн арбаад, зуугаад миллион түхэриг мүнгэн гаража үгэхэ һэн. Жэшээнь, дээрэ хэлэгдэһэн асуудалда сэхэ хабаатай. Хүдөө ажахын болон эдеэ хоолой министерствэдэ аяар 50 гаран элдэб поёд һайд нууна. Тэдэ юу хэдэг, ямар юумэ бүтэдэг зон бэ?

Юрэдөөл, бодожо үзэхэ, шиидхэхэ асуудалнууд олон даа. Мүнөө иигээд ноябриин 17-до республикын АПК-гай хүдэлмэрилэгшэдэй зүблөөн болохоор хараалагдана. Тэндэ байгаали хамгаалха, баялигуудыень гамтайгаар, зүбөөр ашаглаха талааршье хөөрэлдөөн болохо аабза гэжэ һанахаар.

Н. НАМЖИЛОВ.
хүдөө ажахын эрдэмэй кандидат.

АГЫН ДУУМЭДЭ

Агын Буряадай автономный округой Дуумэ - парламентэ эелжээтэ зүблөөн эндэ һ боложо, тэндэ Буря Республикын, Шэтын области ба Агын округой хуули зургаануудай хоороно харилсаануудай баталалга депутадууд зүбшэн хэлсээ.

Мүн тэрэшэлэн, Шэты областиин ба Агын Буряад автономито округой гүрэн засагай зургаануу хоорондын хэрэг ябуулгану болон бүрин эрхэнүүд тустаарлаха тухай хэлсээн баталалга зүбшөөгдөө.

Ц. ГОНГОРО

Улаан-Удын хирпиц заводой коллектив һүү үедэ үйлэдбэреэ һэргэ һайн шанартай хирп гаргадаг болоо гэжэ газе мэдээсээ һэмди.

Һандаржа һалаһ үйлэдбэриие дахи урданайнь хэмдэ оруулх тула коллективэй ажалш үнэн зүрхэнһөө оролдоно.

Заводой директор Б-Ц. Чимитов үйлэдбэ эмхидхэхэдээ бэрхэ гэ мэдээжэ болонхой.

ЗУРАГУУД ДЭЭР галдагаха хирпнисэ пеш руу дамжуулан үгэ хүдэлмэришэд (баруу гарһаа) Ц-Д. Цыдыпов, А. Николаев, В. Х. Индупов, А. Фомин, А. В. Кам оператор мэргэжэлтэй А. Багаева.

М. ШАНТАКОВОЙ фото

ЗАҺАБАРИЛЖА ЗОХИД БОЛГООД...

Холын Захаминай аймагай налогово инспекциин таһагайхид һаяхана ондоо байрада орожо, шэнээр түбхинэбэ. Урда жэлнүүдтэ энэ байшан соонь Зэдын вольфрам-молибден комбинадай "Мойнохон" гэжэ сад-яслиин үхибүүд байрладаг һэн. Тэрэмэндэ энэ байшангые "Спектр" гэжэ бага предприяти мэдэлдээ абажа, ехэ заһабарилга хэгэд, налогово инспекци ноё гэрэ оробо. Тус предприятие хэдэн жэлэй туршада ударидажа байһан А. Полютовта тус байшанда орохон хүдэлмэрилэгшэд баярые хүргэнэ.

Мүнөө налогово инспекциин таһагайхид хоёр дабхар байшан соогоо компьютернүудые абажа табишхай, хүдэлмэрээ ябуулна. Тэндэхи нэгэ хэды таһалгыень налогово полициинхид эзэлнэ. Газаа досоохоонь харахада, сонхонуудынь үргэн, саб сагаахан шэрээр шэрэгдэнхэй, ханануудынь нюдэндэ таарама үнгэ бүриин будагаар гоёожо будагданхай. Газаагаа ехэ талмайтай, амаржа һууха саад, бэе махабадаа һорихо спортын талмай гэхэ мэтэ бии.

Налогово инспекциин байшантай саанахана "Березка" магазинай хажууда баһа нэгэ шэнэ сбербанк нэгдэбэ. Тэрэ байшан соо урдаддаа хубсаһа хунар оёлгын ателье байһан юм. Һаяхан "Госпромхоз" булгэмэй дарга Василий ЦыренДоржиевич Норбоевой хүтэлбэри доро энэ байшантай газаа досоо таладнь ехэ заһабарилга хэгдэжэ, таниҺаар бэшэ бологдоһон байгаа.

Сбербанкын хүдэлмэрилэгшэд оөһэдын оролдолгоор байшан соогоо ехэ ажал хэжэ, элдэб хэрэгэлнүүдые суглуулаад, таһалга бүхэндөө табиһан байна. Тус банкын дарга Мира Цыреновна Шойдоковагай ба бусадай хүсэл оролдолгоор иимэ түргэн саг соо захаминаархин өөрын шэнэ сбербанктай болобо ха юм.

Г. ГОМБОЕВА.

"Буряад үнэн" газетэдэ бэшэгдэһэнэй мүрөөр

ГЭРЭЙ ЭЗЭНЭЙ НЭРЭ ХҮНДЭНЬ ЕХЭ, ТИИГЭБЭШЬЕ...

Байгша оной мартын 23-да хэблэгдэн гараһан 54-дэхи дугаарай 3-дахи хуудаһанда уран зохёолшо Сергей Цырендоржиевай бэшэһэн "Гэрэй эзэн" гэжэ гаршагтай горитойхон хэмжээнэй статья тайлогдоо һэн. Тэрэ "Гэр бүлэ—нангин гуламта" гэһэн нитэ гаршаг ёо үгтөө һэн. Тэрэ гэһээр хахад жэл үнгэршэбэ, тезд автортай танилцажа гү, али хэлээшьень бурууша ажа, һаналаа хубаалдаһан, юрэ мэдэхэн гү, али анхарһанаа мэдүүлһэнишье удхатай харюугай статья, харамжа газетын нюурһаа намда дайралдаагүй. Тиигэбэ яабашье гэнь, саашань табяад байһан энэ газетын дахинаа гартамни ороходонь, һанаһанаа хэлэхэ дурамни хүрэбэ.

Долонхи уншагшад хүү гэр бүлэтэйбди. Ажабайдалай долгиндо ороо бэшээр сохигдожо ябаһамнай эли. Ажабайдалайнгаа онгосые ойлгожалайнгаа, шадабарийнгаашье хүрэхысэ һэлюурдэнэ зон аабэбди. Сергей Сультимович яһала сэсэн удхатай статья бэшээ гээд нэн сүүн хэлэхэ байнаб. Алтан дэлхэй дээрэ жараад жэлдэ ажаһуужа, ажаллажа, баабай, үбгэн баабай болоһон хүнэй ажаглалта ехэ юм. Тэрэ мүртөө уран зохёолшо хүн гээшэмнай бүхы юумые онсоор ажаглаһан харадаг, өөрын гүнзэгы тобшолол хэжэ, улад зондо хөөрэдэг юм.

"Жараад наһан соо олохон юумэн үзэгдөө даа: гэрэлтэйшье, харанхуйшье... энеэдэтэйшье, гашуудалтайшье..." гээд автор дэмы хэлэнэгүй. Тиимэһээ тэрэ нүхэдэйнгөө, түрэлэйнгөөшье ажабайдалһаа ойлгожалан, баримта жэшээнүүдтэйгээр тобшололнуудые хэжэ, бидэ, хүнэрнүүдтэ сэхэ хандаһан байна. "Эхэнэрнүүд, би таанадта ханданиб. Үбгэнэйнгөө урдаһаа аржаганаад, засагыень бү буляалдагты, хүнэйнгаа табисуурые бү мартагты. Хэсүү хүндэ байдалай орожо ябаһаа, айл бүхэнэй үүдэ сэлижэрхёод байхадань, хёмороотэ ье гэжэ шунахай "үбшэнше" гэр бүлэ соогоо һүжэрөөхэгүйе оролдоё" гэжэ. Тон зүб. Сергей Сультимович, хандалгыетнай хүндэтэйгөөр хандаһаа абанабди. Нимэ хүшэр хүндэ сагта бэе бэеэ гамнангүй яалай гэнэ!

"Гэрбүлэ гээшэ өөрын алдартай, өөрын заншалтай, өөрын нюусатай, өөрөөнөөн хэлэбэл, бишыхан гүрэн гээшэ" гэжэ бэшэнэт, гэр бүлэ нь социалис обществын нэгэ үндэсхэн гэһэн үгэнүүд олондо хүрэжэ аабдаа. Зүгөөр энэ гэһэн үндэсхэй соохоноо эрэ хүмнай бурханай бишүүраар эзэн боложо тодоронхой гэнэт. Тиимэшье юм бэзэ, ойлгагүй. Энэ ёно заншал бүряад-монгол юноой дунда бүришье нягтаар ойлготалагдадаг, арюун нангинаар сахигдадаг байһан гээд бүгэдэ мэдэгдэбди. Ёно заншалаа һэе орогүй мартаа бэшэ хадаа мүнөөшье ойлгожо, баримталдаг, баримталхые оролдодогбди гэхэ байнаб.

Ехэ зүүра үндэр табисуртай эрэшүүлнай мүнөө нангин заншалнайнгаа бодото эзэн боложо шадана гү, гэр бүлынгөө нэрэ хүндые хамгаалжа, арюунаар абажа ябана гээшэ гү гээд эхэнэрнүүд, эжынүүд ойлгожолхо баатай болонолди даа.

С. Цырендоржиевай статья соо хэдэн жэшээ бии. Гэрэйтаншинь, нүхэр айлайхинь гэхэ мэтэ. Тэдэнишинь һайншье, муушье жэшээ боложо үгэнхэй. Харин би гэрэй эзэнэй эзэн нэрэеэ ойлгоно, уялгануудаа үнинэй дүүргэхэеэ болиһон "толгойтой" гэр бүлүүдые дурдахаяа һананагүйб. Өөрһөөнь дулдыдаһан бэшэ ябаһаганууудаар гэр бүлээ хоол, хубсаһаар дүүрэн хангажа шадахаяа болоһон эрэшүүлые мүнөө сагта эзэншье, богоолшье гэхын аргагүй. Тэрэ байдалда орожо эрэтэеэ засаг буляалдаха үндэһэн үгы болоод ябаа бэшэ гү... Гэхэ зүүра гэрэй эзэн гээшэб гэжэ ташаагаа тулажа ойлгоно болиһон бүһэтэйшүүлнай сүхэрһэн, голхорһондоо, жолоогоо алдаа, арза хорвын охёор үйдхараа дарадаг болошоһонишинь нюуса. Үдэрэй үзэгдэлүүд, ажабайдалнай энэндэ гэршэ. Хэды олон ойлгодалнуудыг гаранаб, гол тулэб тэды шэнээн лэ бүһэтэйшүүлнай ойлгоно", гэр гуламтаяа сахихаһаа байтагай, һогтуу галзуугаар ойлгоно, үхибүүдэйнгээ хажуудаа эритэ зэмсэг барина, элдэб ойлгоно хараалай үгэнүүдые хэлэнэ. Нимэ үбгэдтөө эхэнэрнүүд Сергей Сультимовичай бэшэдэгээр илдам дулааханаар хандажа, аляа аялдар ойлгоно хуулжа шадаха гээшэ гү?! Хоёр нюуртай бэшэ һаа, арай ойлгогүй ха даа. Эхэнэр гээшэ шэхээрээ дурладаг гэһэн ород арадай ойлгоно ойлгоотайл байна. Үнэхөөрөөшье тиимэ. Үгы һаа, нохойтой нохой ойлгоно дуугаралсаха үе гарахал зэргэтэй хаш. Гэн гэхэдэ, эрэ хүнэй ойлгоно зэлэлтэ хэлаарта багтадаг түүхэтэй һэмнай.

Гэр бүлэ соогоо хүсөөг хилээлгэеэ хүртөөжэ ядажа голхорон, үйдан ойлгоно намганайнгаа хаа-яа урмаа хухарһандаа аржаганаашье һаа, ойлгоно эрэ тоохогүй бэзэ гэжэ һанагдана.

Ехэ бэшэһэнэйнгээ түгэсхэлдэ бүһэтэйшүүлэйнгээ хэр үгһаа хойшо ойлгоно байһан засагые буляалдахаяа һанана бэшэбди гэхэ хэрэгтэй. Ойлгоно, эрхим эрэ, бэрхэ эзэн байгыт. "Домовой" гэжэ журналай ойлгоно гэр бүлэ тухай асуудалда Людмила Гурченко шимэ харюу үгэһэн ойлгоно: "Гэр бүлэ доторoо эхэнэр толгойлхо үүрэг бэелүүлхэ ойлгоно. Эхэнэр хүн эхэнэр лэ хандаа зөөлэн, һайн, тэсэмгэй байха ойлгоно". Энэ зүб. Тиимэһээ дээрэ дурдагдаһан статьягай автортай, ойлгоно сүүта актриса эхэнэртэй нэгэ һаналтай байһанаа тэмдэглэе.

Вера ТОКТОХОЕВА,
журналист.

Элүүр энхын булан

"ТЭМСЭХЭЛ, ТЭМСЭХЭЛ ХЭРЭГТЭЙ"

Аймагай түб Хурамхаан тосхоной хойто захада хүжэ ногоон нарһата тужын үбэртэ эмнэлгын газар бии юм. Эндэ Баргажанай болон Хурамхаанай аймагуудай туберкулез үбшэнтэй хүүгэдэй санатори байгуулагданхай.

Иишэ хүрэжэ ерэһээр үнинэй врач Гарма Раднаевич Мандаргашиевтай уулзабаб.

—Мүнөө хүүгэднай үдын хоол барижа байна. Ахамад врач Светлана Дубиевнашье тэндэ байгаа ёһотой. Нэгэ бага хүлеэхэ болонот,—гэжэ Гарма Раднаевич хэлэбэ.

—Үхибүүдэй али зэргээр аргалуулжа байһанаар һонирхоно гүт?—гээд, нам руу шэртэбэ.

—Барилгыншье, мүн эмнэлгыншье асуудалаар һонирхоноб. Аймаг дотор үхибүүдэй дундаһаа уушханай ханяада тодоруулха талаар хүдэлмэриин хэды ябуулагдаашье һаань, дутуу дунданууд элбэг. Тэдэниие усадхаха гээшэ, тиимэшье хүнгэн хэрэг бэшэ,"—гэжэ аймагай түбэй больницын врач Вера Хубусгеевна Чойроноватай хөөрэлдэхэдэм дуулгаа һэн. Удаань танай санаторидо хүрэжэ, тэрэнэй ажал хүдэлмэреэр һонирхон, "Буряад үнэн" газетэдээ бэшэхэ һанаатайб,—гэжэ эмшэн Мандаргашиевта харюусабаб.

Хөөрэлдэһөөр һуутарнай, нюдэндөө шэлтэй, томошог бэётэй, сагаан халаадтай эхэнэр газаанаа орожо ерэбэ. Энэ нүхэрнай санаториин ахамад врач Светлана Дубиевна байбал даа. Тэрэ арбаад жэлэй саада тээ Шэтын мединститут дүүргээд, нютагтаа хүдэлхэеэ ерээ бэлэй. Вера Жамбаловна Гармаева, Гарма Раднаевич Мандаргашиев гэхэ мэтын дүршэлтэй эмшэдтэй хүдэлжэ, бодото ажалаа дээрээ хэрэглэхэ олон юумэ ойлгожо, мэдэжэ абаһан.

—Мүнөө манай санаторидо 60-аад шахуу үхибүүд эмнүүлэн, аргалуулагдажа байна. Олонхидынь эхин классуудай һурагшад. Тэдэниемнай Энгельсина Зориктуевна Гармаева, Цырма Нимаевна Эрдыниева гэгшэд эрдэм номдо һургана. Багшанарнай бэрхэнүүд, хүдэлмэридөө һайнаар хандадаг юм,—гэжэ ахамад врач хөөрөөгөө эхилээ.

Баргажан, Хурамхаанай аймагуудай хүүгэдэй санаторидо дүршэлтэй эмшэд хүдэлнэ, тэдэнэй тоодо ахамад медсестра Сарра Будаин. Энэ нүхэрнай дээдэ категориин мэргэжэлтэн юм,—гэжэ ахамад врач тэмдэглээ һэн.

Тиихэдэ медсестрануд Галина Улугшонова, Татьяна Очирова, Зинаида Арсаланова, Нина Чоймпилова гэгшэд шэлэһэн хүдэлмэридөө баһал нарин нягтаар хандадаг.

Эндэ Надежда Жамсуевна Занданова, Галина Цыренжаповна Очирова, Анна Гомбоевна Будаева, Клара Иннокентьевна Доржиева гэгшэд хүмүүжүүлэгшэдээр хүдэлнэ.

Санаториин байшан аяар табяад онуудай эхиндэ Барханһаа асарагдажа, һэльбэн бодхоогдоо юм,—гэжэ ахамад врач С. Д. Сынгеева мэдүүлээ һэн. Тэрэ гэһээр энэ байшангай заһабарилгада мүнгэн һомологдоогүй даа.

Хуушанайнь байрын хажууда шэнэ байшан барижа эхилээ. Тэрэнэй торхонь бодхоогдонхой, сонхо, үүдэнүүдынь табигданхай, бүхы таһалгануудынь штукатуркатай болонхой, газаа талаһаа сагаадагданхай.

Мүнөө байшан соо халуун уһа дамжуулха түхеэрэлгэнүүд тодхогдоо. Котельнэнь баригдажа дүүрэнтээд, тэндэнь пеэшэнгүүд һуулгагдажа байнхай.

Энэ хэрэгтэнь гүрэнэй талаһаа үгтэһэн мүнгэн саг соогоо гаргашалагдана.

Мүнөө жэл Буряад Республикын Элүүрые хамгаалгын министерство Хурамхаанай хүүгэдэй санаториин барилгада гэжэ 50 миллион түхэриг һомолһон. Тэрэнышье тэрэ дороо ашаглагдаа ааб даа.

Байрануудта дулаа оруулха, котельнэ соо оньһон түхеэрэлгэнүүдые тодхохо хүдэлмэри Виктор Михайлович Нечкинэй хүтэлбэрилдэг нүүдэл оньһожоруулагдамал колоннын коллективэй хабсаргагшад бэелүүлнэ.

Хүдэлмэреэ саг соогоо бэелүүлхэ гэхэдэнь, мүнгэн лэ хэрэгтэй болоно. Энэ хүшэр үедэ дэлгүүрэй экономикодо гаралгын үедэ мүнгэгүйгөөр ямар юумэ бүтээхэбши?

Республикын засагай дээдын зургаануудай туһаламжагүйгөөр Хурамхаанай хүүгэдэй санаториин байшангай барилгые саг соонь ашаглалгада оруулхань бэрхэтэйхэн болоод байна.

"Үбшэн хүүгэдые саг соонь ханамжатайгаар эмнэхын тула тэмсэхэл хэрэгтэй",—гэжэ ахамад врач С. Д. Сынгеева хэлээ һэн.

Г. БАДМАЕВ,
манай корр.

Кабанскын аймагай Корсаковай дунда һургуули Буряад орон доторoо эгээл үнинэй һургуулинуудай нэгэн болоно. Энэ һургуулиин байгуулагдаһаар 140 жэлэй ой нёдондо тэмдэглэгдээ һэн. Тус һургуулиин коллективтэ мүнөө шэлэһэн мэргэжэлдээ үнэн сэхэ эхин классуудай багшын ажалые һая эхилһэн залуу багша Лариса Михайловна Гинеева хүдэлдэг. Тэрэнэй заадаг нэгэдэхи класста дүн хамта 24 үхибүүд һурана. Залуу багша Буряадай багшанарай институдай эхин классуудай факультет дүүргээд, түрэл нютагтаа багшалхаар ерэһэн байна.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: залуу багша Л. М. Гинеева; 1-дэхи классай һурагшад.

С. БАЛДУЕВАЙ фото.

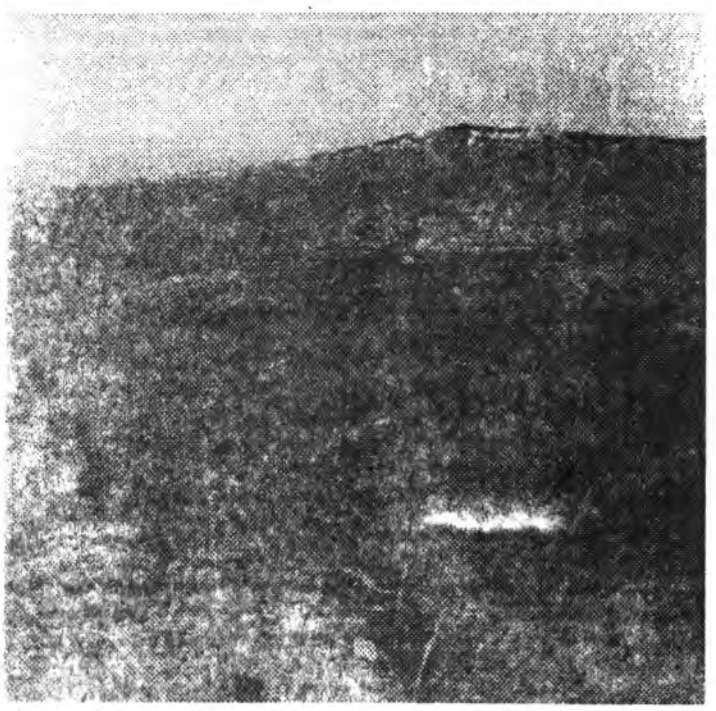

"ЧИНГИС ХААНАЙ ГАЗАР ХЭРЭМ" ТУХАЙ

Манжуур, Забайкали болон Монголой газар дээгүүр нэмжьн зурьhан, дунда зуун жэлнүүдэй үедэ бүтээгдэhэн "Чингис хаанай газар хэрэм" гэжэ нэрэтэй хүшөө эрдэмтэдэй анхарал татаhаар үнинэй юм. Энэ хэдэн мянган километр зурьhан газар хэрэмые зубшан, олон тоото хото-хэрэмүүдэй hууринууд мүнөө үе болотор байhаар.

Хоридохи зуун жэлэй дуулhалхэ аэрэhэн хойшоо эрьб харехэдэ, эзэр мянгаад жэлэй саада тэс мэнгэ хэлэтэ нүүдэлэй арадууд шинэ нигэ байгуулгын [illegible] соёл [illegible] ухаан бодолгоорос Европын гүрэнүүдэй арадууд аа нэгэшье дутуугүй харин м[illegible] үү байhаниинь мүнөө үедэ элирэнхэй. Тэдэнэр гансал мал харуулhалдаг бэшэ, мүн газар эдэлгэрилдэг, хото, хэрэмүүдые баридаг байгаа. Тэдэнэй нэгэниинь хидан (кидань) арад болоно. Тиихэ үедэ хидан-монголнууд (киданууд) мүнөө үеэн Дотор болон Үбэр Монголой, Забайкалиин зүүн талын газар дээрэ ажаhуудаг [illegible]. Тэдэнэр Ляо гүрэн (кидань [illegible]) байгуулhан, [illegible] олон тоото хэрэмүүдые үлөөhэн (хотонууд болон хэрэм-хотонуудай hууринууд), сэрэгэй барилгануудые бүтээhэн ("Чингис хаанай газар хэрэм"), соёлой гуламтануудые эмхидхэhэн (хидан-монголнууд гу, али киданууд өөhэдын үзэг бэшэгтэй, соёл болбосоролтой, Эрдэмэй академитэй байhан) алдаар суутай, урдалхуу арад байhан юм.

Энэ газар хэрэмые монгол арадуудые ниилүүлжэ, агуухэ гүрэн тогтоohон гайхамшагта сэрэгшэ, гүрэниие ударидагша Чингис хаанай нэрээр монгол хэлэтэ арадууд болон түрэл түхимүүдынь нэрлэhэн байгаа бэшэй.

Гэбэшье үнэхөөрөө хадаа тэрэ газар хэрэм Чингис хаанай түрэхэhөө хэдэн зуун жэл урид баригдаhан байна. Тиигэбэ яабашье монгол туургата арадууд агуухэ Чингисэйнгээ нэрые газар хэрэмдэ олгожо, тэрэн тухай дурасхаалые хэдэн зуун жэлэй туршада үлөөжэ, нэрлүүлжэ ябанад.

Тэрэ үеын хитадай номууд лотор тус газар хэрэмые дунху гэжэ яhатанда хабаатай нүүдэл арад барилhан юм гэжэ багсаан бэшэгдэhэн байдаг. Гадна В. А. Кормазовай "Барга" гэhэн нэрэтэй ном соо энэ газар хэрэм тухай нэгэ бага мэдээ[illegible]гээр хэлэгдэнхэй.

"Чингис хаанай газар хэрэм" тухай олон тоото түүхэ домогууд бии юм. Тэрэ газар хэрэмые нэгэ айхабтар баян богдо хаан өөрынгөө басаганда зорюулжа барилhан хэбэртэй. Сэнгэжэ замда ябахадань, басагаяа наранай шанга элшэhээ хамгаалхын тула шорой ханатай газар хэрэм тэрэнэйнгээ амархын тула харгы замдань хэрэм-хотонуудые бодхоohон юм — гэжэ В. А. Кормазов өөрынгөө ном дотор бэшэнэ.

Забайкалиин нэгэ хасаг тэрэ домог тухай иигэжэ хөөрэнэ: "Эртэ урда сагта монголой нэгэ баян богдо хаан басагатай болобо ха. Тэрэ үеын ёhо гуримаар богдо хаан өөрынгөө үргэн ехэ гүрэнэй сэсэ мэргэшүүлые болон шажанай дээдэ түлөөлэгшэдые суглуулжа, басаганайнгаа ерээдүйн байдал тухай асууба. Сэсэ мэргэшүүл удаан зүбшэhэнэй hүүлдэ "басагандатнай наранай элшэ аюул асарха байна, тиимэhээ тэрэ бүхы наhаараа наранай элшэhээ хоргодожо ябаха болоно" гэжэ богдо хаанда хэлэбэ ха.

Тэрэ мэдээень абаад, баяата болоhон богдо хаан зурагар ута газар хэрэм барижа эхилхыень захирба. Тэрэ газар хэрэмэй хонхор соогуур зубшаад, басаганиинь наранай элшэhээ айнгүй аяншалха аргатай байгаа бшуу.

Тиигээд лэ хэдэн зуугаад мянган хүн олон жэлэй туршада эсэшэ сусашагүйгөөр хүдэлжэ, богдо хаанай зарлигые дүүргэжэ шадаа hэн.

Тиигэжэ тэрэ газар хэрэмэй үлэгдэлнүүд мүнөө хүрэтэр ерэhэн түүхэтэй. Зүүн зүгтэ Номгон далайhаа эхилээд, Амарай область хүндэлэн гаража, Хойто Манжуураар зурыжа, Амар, Эргэнэ мүрэнүүдые hэтэлжэ, Забайкали ороод, Манжуур станциhаа 8 километр хойгуур Забайкальск станци дээгүүр гараад, Монголой газар дээгүүр Баруун Монгол руу шэглэнэ. Тэрэ газар хэрэмэй үлэгдэлнүүд Афганистанда, Персидэ бии юм.

Хори-гушан километр болоод лэ газар хэрэм таhалдадаг байна. Тэрэ таhалдаhан газартань дүрбэн булантай хото-хэрэмүүд баригдаhан байгаа. Мүнөө үедэ гансал тэдэнэй үлэгдэлнүүд үлэнхэй. Эгээл энэ харгыгаар алта мүнгөөр шэмэглэгдэhэн hарабшатай тэргэ дээрэ богдо хаанай басаган гүрэн соогуураа аяншалдаг байгаа. Тэрэнэй хонохо газарнуудта хэрэм-хотонууд баригданхай hэн..."

Саашань автор иигэжэ бэшэнэ: "Энэ газар хэрэмэй бии байhан тухай мүн ондоошье түүхэ домогууд бии. Жэшээнь, энэ газар хэрэм Чингис хаанай урдахи үеын ямар бэ даа ехэ монгол гүрэнэй хилэ байhан юм ха гэхэ мэтэ".

Владивостогой түүхын болон хэлэ бэшэгэй факультедэй эрдэмэй тэмдэглэлнүүд соо (1919 он, 1-дэхи боти) энэ газар хэрэмэй бии болоhон ушарые тунгус тайжа Гантимуртай холбоно. Тэрэ түүхэ домогой ёhоор Гантимур өөрынгөө хүбүүнтэй болон Кальтатр обогой агууехэ бөөтэй Нонни голой эрьеhээ баруун тээшээ нүүхэдээ, Гана голой зүүн бэеэр харгы гаргаhан байна. Тиихэдэнь малтагдаhан газарhаарнь хэрэм бии болоо юм ха. Харин хотонуудынь, түрүүшын домогтол адли, тэрэнэй буудалай гэрнүүд гэшэ гэжэ хэлэгдэнэ.

Тезд энэмнай оройдоол түүхэ домогууд ха юм даа. Манай hанахада, монгол түүхэ шэнжэлэгшэ А. И. Барановай бодомжолго баhа ондоо мэдээ оруулна. Мүн лэ Ленинградай Эрдэмэй академи тэрэнэй бодомжолгые дэмжэнэ. А. М. Баранов хэлэхэдээ: "Чингис хаанай газар хэрэм" гээшэ тэрэнhээ мянгаад жэлэй урда энэл газар нютагта ажаhуулhан тунгус обогтой Тоба гүрэнэй хилэ гээшэ гэжэ тэмдэглэнэ.

Мүн энэ ханые ондоогоор Кропоткиной тракт гэжэ нэрлэдэг. Энэ харгыгаар князь Кропоткин өөрынгөө экспедицитэй хамта 1852-1864 онуудта Хуушан Цурухайтаhаа Мергель хүрэтэр аяншалhан, хуушан хотонуудай малталгануудые хэhэн байна. Мүнөө болотор зарим үбгэд князь Кропоткиной өөрынгөө экспедицидэ дууша, хатарша залуу хасагуудые шэлэн абажа ябаhан тухай hанан дурсана гээд бэшэгдэнэ.

Тэрэ газар хэрэм Хабсагайта тосхоной дээхэнүүр саашаа гараад, Эргэнэ голой баруун бэеэр Гана гол хүрэтэр нэмжьнь. Удаань Гана голой зүүн бэеэр Дээдэ Кули тосхон хүрэтэр hунан зурына. Мүнөө үедэ газар хэрэмэй үндэрьнь набтархан, 112 сантиметр тухай, ехэнхидээ hалан hандаран нурahан байна.

Газар хэрэмэй хажуугаар дүрбэлжэн булантай урданай хотонуудай hууринууд бии. Забайкалида тон дүтын хотын hуурин гэхэдэ, Орлов горхоной хоорондуур оршодог. Энэ хотын hууринда шэнжэлэн малталга хэгдэhэн байна. Урдань Забайкалиин хасагууд малталга хэжэ, өөhэдынгөө пеэшэндэ хирпиисэ абадаг hэн. Мүн Шэнэ Цурухайтын hүмэ барилгада хотын hуурихаа абтаhан шулуун болон гоёлтонууд хэрэглэгдэhэн байха. Тиигэбэшье мүнөө болотор тэрэ хотын hууриин бутархай үлэгдэлнүүд хэбтэдэг. Мүн тэндэ бахананууд доро табигдаhан гранит шулуугаар хэгдэhэн дэбисхэрнүүдэй үлэгдэлнүүд бии. Энэ хотын бусад хотонуудhаа илгарха илгаань гэхэдэ, хотые тойруулан бодхоohон газар хэрэмынь дүрбэн тээшээ үүдэтэй байгаа. Мүнөө үедэ хотын hуури бултадаа шахуу хахалагданхай.

Лабдарин тосхоной хажуудахи хотын hуури дээрэ дурсагдагшаhаа нэгэ бага ондоо юм. Тэрэ дүрбэлжэн булантай хоёр хотын hуурихаан бүридэнэ. Тэрэ хотын досоодохи талань 85 метр, газаадахинь 130 метр болоно. Хотоhоо гараhан ганса үүдэниинь зүүн зүг руу харуулагданхай.

Дээдэ Кули тосхоной хажууда хоёр бишыхан хотонуудай hууринууд байдаг. Тэдэнэй нэгэниинь "Чингисэй газар хэрэмэй" хажууда, Лабдарин болон Дээдэ Кули тосхонуудай тэгэн дунда оршодог, харин нүгөөдэнь Нармакчиhаа Дээдэ Кули ородог харгы дээрэ байдаг юм.

Мүн барганарай эзэлжэ байhан газарнуудта урданай хотонуудай hууринууд олдонхой. Тэдэнь Якэши станциhаа 40-50 километр хойшоо, мүн Ганжуур сүмэ гэhэн дасанай хажууда оршодог байна.

Баргын хойто талада Эргэнэ мүрэн дээрэхи Шивэй хотодо хуушан хэрэм байдаг. Мүнөө үедэ тэрэ хэрэм соонь уездын даргын канцеляри хүдэлдэг. Тэрэ хэрэмые нютагай зон "ямынь" гэжэ нэрлэнэ. Энэ хэрэм хадаа урда сагта монголшуудай эгээл хойто захын хилэнь байгаа.

Барганарай эзэлдэг газарай тэгэн дунда, Чинхэ мүрэнэй эхиндэ, Хүхэ шулуун гэдэг хүндыдэ монголшуудай хөөрэhөөр "Гэр шулуун" гэжэ нэрэтэй археологическа hонин хүшөөнүүд бии. Шулуугаар баригдаhан тэдэ хүшөөнүүдэй гурбаниинь монголшуудай hэеы гэрэй дүрсэтэйгөөр бүтээгдэнхэй. Дүрбэдэхинь— гонзод гэhэн дүрбэлжэн булантай болоно. Түрүүшын гурбан хүшөөнүүдэй утань тус тустаа 2,6 метр, үндэрьнь 1,7 метр болоно. Дүрбэдэхи хүшөөгэй утань 8,4 метр, үргэниинь 4,2 метр, үндэрьнь 3 метр юм. Тухайлхада, эдэ хүшөөнүүд урда сагта хуниие хүдөөлүүлhэн газарнуудай байжа болоо гэжэ В. А. Кормазов 1928 онд Харбинда гараhан "Барга" гэhэн ном соогоо бэшэнэ. Нютагай монголнуудай хэлэhэнэй ёhоор, хүшөөнүүдэй эргэдэ баhа хүнүүдые хүдөөлүүлhэн шулуун хүмэг 17-21 метр дээшээ хадада оршоно. Тэрэнэй дотор үхэhэн хүнүүдые hуулгаад хүдөөлүүлhэн хэбэртэй. Агы нухэн соо урдань даяанша лама hуудаг байгаа. Тэрэнэй мүргэлэй хүсөөр тэндэ сугларhан үбшэнтэнэй бэе элүүр болодог гэжэ этигэл түрэдэг hэн ха. Агы нухэнhөө тээ доро, хабсагайн бооридо "Эбхэ Бурхан" гэжэ нэрэтэй сүмын оршодог нэрээр тэрэ даяанша ламые нэрлэдэг байгаа хаш.

Забайкальск-Абагайта-Хайлааhата гэhэн зуруудаар Монголhоо Эргэнэ хүрэтэр татагдаhан "Чингис хаанай газар-хэрэм" гэhэн нэрэтэй археологическа хүшөө тухай олон тоото түүхэ домогууд бии. Шэтын областиин мүнөөнэй картануудаэрэ энэ хүшөө дээрэ нэрлэгдэhэн ородоор хэлэбэл ("Чингисханов вал") нэрээр үгтэнхэй. XVIII зуун жэлдэ Г. Миллер бэшэхэдээ, Эргэнын талаар зурьhан энэ хүшөөе тунгусууд болон монголнууд "хэрэм" гэжэ нэрлэдэг hэн гэжэ тэмдэглэнэ. "Энэ хүшөөгэй яагаад бии болоhон, хэдыдэ баригдаhан тухай мэдээнүүд түүхэдэ мүнөө болотор үгы юм",—гэжэ М. Н. Мельхеев 1969 онд "Географические названия Восточной Сибири (Иркутской и Читинской областей)" гэжэ ном соогоо бэшэhэн байдаг.

Манай hанахада, энэ ута газар-хэрэмые, хирпиисээр баригдаhан хэрэм болон хотонуудые хидан-монголнууд лэ бүтээгээ гэжэ багсаахаа[illegible] Монголой түүхэдэ хэлэгдэhэнэй ёhоор, кидан арад түшэмэлнүүдhээ бэшэниинь бултадаа үртөө замые харуулhалха, ноёд сайдай малыень адуулха, таряа болон бусад юумэ зөөхын тула унаагаар хангаха уялгатай байгаа.

Гадна тэдэнэр хилэ шадархи сэрэгэй гарнизонуудта алба хэхэ уялгатай hэн. Мүн императорай хэhэн агнууринуудта заатагүй хабаадаха баатай байгаа. Хидан монголнуудта дайлалдаанhаа абтажа, мэдэлдэ орохон хүн зон хото городуудые, ордон болон сүмэнүүдые бариха, харгы болон хаалтануудые заhабарилха ажал хэхэ уялгатай бэлэй. Энэ хэрэгтэ ехэнхидээ дайнда абтаhан сэрэгшэ, богоолнууд хабаадуулагдадаг hэн гэжэ "Монголой түүхэ" дотор бэшэгдэнэ.

Забайкалида дайралдадаг олон тоото археологическа хүшөөнүүд, жэшээнь, Улирэнгын голдохи Хуандын хото, Киркирын хото гэхэ мэтэнүүд хидан-монголнуудтак хабаатай хаш. Хидан-монголнууд үрэн, газар дайдаяа үргэдхэжэ, хойто зүгтэнь хара шивэйнүүдэй, баруун тээнь си (кумоси) гэhэн арадуудай hуужа байhан газарнуудые эзэмдэн абаhан байна. Мүн Монголhоо киргизүүдые, уйгурнуудые түрин намнажа, мохэ, чжурчжень гэhэн тунгус яhатаниие, Бохай гүрэниие Хойто болон Зүүн-Хойто Хитадhаа үлдэжэ, Х зуун жэлэй тэгэн дунда Ляо нэрэтэй хидан импери байгуулhан байна. Тэдэнэр газар дайдаяа чжурчженьнүүдhээ хамгаалхын тула энэ газар хэрэм барилhан байгаа гэжэ hанаашалхаар юм. (История Монголии) (МНР), 118-дахи нюур.

Дагуурай Гантимур тайжа энэ хэрэмэй барилгада ямаршье хабаагүй юм. Ушарынь хадаа, Гантимур тайжа (дагуур-монгол нэрэнь Ган Түмүр) өөрынгөө хүнүүдтэй оройдоол гурбан зуугаад жэлэй саана ажаhуулhан бшуу.

Ород гүрэнэй тала руу ороноб гэжэ хэлэн сасуунь, ород хэрээhэтэ бурхан зүүлгээд, Москва абаашажа князь, дворянин болгожо, нэрэ зэргэ, зиндаа зүүлгээд, нютагтань ябуулаа hэн. Тэрэ үемнай түүхэдэ болоо hаа, дүтын саг болоно. Оройдоол 300 жэл үнгэрөө ха юм.

Хидан арад энэ газар хэрэмые барихадаа, хитадуудай хана-хэрэм hажаалган бодхоohон байжа болоо.

Д. ДАМДИНОВ,
дайнай болон ажалай **ветеран.**

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: газар хэрэм **зурына.**

Авторай фото.

АГУУ ИЛАЛТЫН 50 жэл

БЕРЛИНИИЕ АБАЛСАhАН ЮМ...

...гэжэ хэлэхэдээ, олон ...йлэ хэрэгүүдые ухаан ...руулнабди. Тэдэнэй ...халань—Илалтын 50 ... Дүрбэн хүшэр хүндэ ...ргалигаар тэмсэн, энэ ... Илалтые шэрээгээ ... Гитлеровскэ ... японо милитаризмые ...илаhанай ашаар аяар ... жэл соо амгалан ...р ажаhуунабди, асари ...ажал хэрэгүүдээ ...абди.

...энэ Агууехэ Илалтые ...гэhэн, hүүлээрнь ... үеын хэрэгүүдые ...гэhэн солото хүнүүд ...гатга үсөөрөөшье haa, ...би гэжэ. Тэдэнэй ...ъ Бата-Мүнхэ Лодонов ...но.

...02 оной июль. Арбан ... комсомол хүбүүн ...бургуули дүүргэбэ. ...язада, хүнгэн солбон, ...ор хүбүүн бэлэй.

...р капитан! Сержант ...танай мэдэлдэ ерээ!— ...командирай урда сэхэ ...дуулбэ.

...Бата-Мүнхэ Лодонов ...стрелково дивизиин ...ндо эльгээгдээд, ...то подразделениин ...ээ ороо бэлэй. ...егүй сэрэгшын ...зам эхилээ hэн.

...ной август hара соо ...дивизиин частьнууд ...р Сталинград шэглэн ...ом. Тэрэ үедэ Дон, ...ронуудэй хоорондуур ...ладаануудд боложо ...дивизи Сталинград ...уулагдаад, генерал ...командалhан суута 62-армиин бүридэлдэ ...даа hэн. Дайсан ...бошье, дабхар хүсэ ...ай сэрэгүүдгэ сохилто ...лагнүүдые гаргажа ...ом.

...е ноябриин 19-дэ бүхы ...радска фронтын ...ин ехэ буудалга ...элэй. Энээн тухай ...одонов hанан hанан ...

...позицинуудтаа hуубабди. ...ниинь минэнүүдые ...осолhон байгаабди. ...ндыень хүдэшоод ...саг удаан ябаhан ...hанагдаа hэн. ...үй команда үгтэжэ, ...о ехэ буунууд удаа ...эрэлдэшоо бэлэй. ...120 миллиметрэй миномедоороо буудажал мэдээ hэмди. Харанхы hүни гэрэлтэн, тэрэ багай газар доhолон дорьбожо байhандал үзэгдөө hэн. Тиигэжэ Волгын түлөө тон ехэ тулалдаан эхилhэн юм...

Бата-Мүнхэ Лодоновой минометно расчедойхид Сталинградай түлөө тулалдаанда эрэлхэг зоригтойгоор хабаадаа. Хэдэн олониинь правительствын шагнал хайрануудта хүртэhэн байгаа. Лодоновшье "Дайшалхы габьяагай түлөө" медаляар, hүүлээрнь Донец шадар Улаан Одоной орденоор шагнагдаа hэн.

Дайсадтай тулалдаха үедэ элдэб ушарнууд тохёолдодог байгаа. Днепр мүрэниие гаталха саг ерэбэ. Артиллериин, миномедуудай буудалга доро манай частьнууд Днепрые гаталжа эхилбэ.

Гэнтэ Лодоновой расчедой хажууда дайсанай снаряд тэhэршэбэ. Эндэ дайшалхы нүхэдынь алуулшоо. Харин тэрэ метр зузаантай шорой доро булагдашоо.

—Окоп соо hуугаад байтараа, толгоймни таhаршаба гү гэhэн бодол түр зуура зурас гээдхибэ. Хургануудаа хүдэлгэхэ гэхэдэмни хүдэлбэгүй. Тиихэдэнь hүхиржэ, оогложо оробоб. Ама руумни шорой ороно. Байн мэдэн гэхэдэмни, хүн үhэнhөөмни татажа, толгойемни тойруулаад шорой сүлөөлжэ, гэдэhэндэмни дүтэ хүрзэ орожо байба. Нодоо нээжэ, тойруулан харахадамни, бүхы юумэн улаан байба. hүүлээрнь ойро зуура дурд гээ хаб. Халта бэеэ амаруулаад, дахин нодоо нээжэ харахадамни, улаан юумэнүүд хүхэ болоод үзэгдэбэ. Тэhэрэлгын долгиндо сохигдожо, дуутаржа шадахаяа болишоод, хамарhаа шуhа гоожуулан hуубаб. hүүлдэ мэдэхэдэмни, Фадей Мунгалов Иван Наумов хоёр нүхэдни намайе малтажа гаргаhан байгаа hэн,—гэжэ Бата-Мүнхэ мүноо хоорэдэг.

Ямар талаан боложо, эдэ нүхэдынь дүтэ байгаа гээшэб?! Тэрэгүй haa, шорой доро hалахадаа, гайхалгүй байгаа ха юм даа.

—Шимнай ута наhа эдлэхэ хуби талаантай хүн байгаалши,—гэжэ хожом нүхэдынь амиды үлэhэн Бата-Мүнхэдэ үнэн сэдьхэлhээ хэлэдэг hэн.

Тэрэнэй саашань хөөрэhэнэй ёhоор, энэ ушарай hүүлээр хоёр нүхэдынь дайсанай окоп соо хороhон, тиихэдэ Лодонов өөрөө ондоо тээ окоп малтажа, бээ нюуhан байгаа. Энэ үедэ дайсанай хоёр самолёт тойрожо ерээд лэ, эдээн дээрэ бомбо хаяа. Үйлэ боложо, нэгэ бомбо нүгөөдэ хоёр нүхэд дээрэнь оножо унашоо ха юм. Энэ мэтын аюултай ушарнууд алил олон дайралдадаг hааб даа.

Энэ тулалдаанда баатар габьяа харуулhанай түлөө ахалагша сержант Лодонов Алдар Солын III шатын орденоор шагнагдаhан юм...

Дайсад Совет Армиин сохилто доро хүсэеэ бууран, улам баруулжаа сухарижа ябаа. 1944 оной апрель hарада совет сэрэгшэд Одессэ городые сүлөөлбэ. Гэбэшье, фашистнууд алхам бүхэнэй түлөө хэрэзгыгээр аhалдан, эзэлhэн газараа алдахагүйе оролдожо, шэнэ шэнэ хүсэнүүдые хаядаг байгаа бшуу. Тиигээд лэ ами наhанай адар тулалдаанууд эхилшэдэг байгаа.

Нэгэ иимэ тулалдаанда дайсан шэнэ техникэ, хүсэтэ танкнуудые олоор табиба. Бата-Мүнхэ Лодоновой минометно расчет хүшэр участогтань байжа, эрэлхэг зоригтойгоор, шадамар бэрхээр тулалдаа. Тиигэхэ зуураа, дайсанай хараahаа мултаран, хорохо газараа түргэнөөр hэлгүүлдэг байба. Энэ тулалдаанай үедэ Лодоновой расчедой буудаhан минэнүүдээр дайсанай олохон техникэ, буудалгын точконууд болон солдадууд усадхагдаhан байха юм. Тэрэнэй түлөө Бата-Мүнхэ, бусад нүхэдтоо адли, Алдар Солын II шатын орденоор шагнагдаа бэлэй.

Бата-Мүнхэ Лодоновой дайшалхы зам Сталинградhаа эхилээд, Баруун-Урдахи, 3-дахи Украинска, Донской, 1-дэхи Белорусска фронтнуудай бүридэлдэ баруун тээшээ үргэлжэлөө. Тэрэ Польшые сүлөөлэлсөө, гитлеровскэ фашизмын эшээн—Берлиниие дайлан абалгада хабаадаа. Тэндэ дайсанаа даралсаад, Илалтын үдэрые уттаха зуураа, нютаг хүбүүдээрээ сугтаа дүрэеэ абхуулжа, нэрэеэ түүхэдэ бэшүүлээ бэлэй.

...Берлинэй Бранденбургын үүдэн... Тэрэнэй дэргэдэ зэргэлжэ зогсоhон табан совет сэрэгшэд. Хэд бэ гэбэл: Лодонов, Дугаров, Викулов, Балданжапов, Рабжаев гэгшэд. Энэ дүрэ-зураг "Огонёк" сэтгүүлдэ, ном, газетэнүүдэй нюурнуудта толилогдожо, бүхы орон доторнай мэдээжэ болонхой.

Б. М. Лодоновой алба хэhэн 244-дэхи гвардейскэ стрелково полк дивизи соогоо шалгарhан түүхэтэй. Тэрэ полк Берлиниие эзэлэлгэдэ баатаршалга харуулhанай түлөө "Берлинэй гвардейскэ полк" гэhэн хүндэтэ нэрэдэ хүртэhэн юм.

Лодоновой дайшалхы зам, эрэлхэг зориг хадаа олон орденуудаар, медальнуудаар тэмдэглэгдэнхэй. Дайнай дүүрэхын урда тээ "Шэн зоригой түлөө" медаляар шагнагдаhан байна. Мүнөө энэ нүхэрэй бүхы орденуудаа, медальнуудаа зүүгээд байхыень хараа haa, үнэн зүрхэнhөө урмашан омогорхохоор юм.

Дайнай hүүлээр тэрэ Урта нютагтаа хүдэлжэ эхилhэн байна. Дүшөөд жэл соо колхоздоо элдэб харюусалгата тушаалнуудта, мүн сельскэ Советэй түрүүлэгшээр хүдэлөө. hүүлэй жэлнүүдтэ нютагтаа соёл болбосорол хүгжөөхэ талаар ехэ аша үрэтэй ажал ябуулдаг, үнэн сэхээр, эдэбхи үүсхэл гаргадаг заншалтай hэн. Тиихэтээ хамта ниитын хэрэгтэ, сэрэгэй-патриотическа хүдэлмэридэ эдэбхитэйгээр хабаададаг, hурагшадтай, залуушуултай уулзажа, Эхэ ороноо хамгаалха, эб найрамдалай түлөө тэмсэхэ, совет патриотизмые хүмүүжүүлхэ гэхэ мэтын асуудалнуудаар hонин хөөрэлдөөнүүдые үнгэргэдэг байhан юм.

Гадна нүхэр Лодонов дайшалхы нүхэдоо огто мартадаггүй. Тэрэ 1975 ба 1980 онуудта Волгоград хото урялаар ошожо, дивизиинхидтээ уулзажа ерэhэн, мүн Запорожи хото айлшалhан, таби гаран жэлэй саанахи тулалдаанууд тухай дурсалганууда хэлэжэ, эдир ба залуу үетэниие hонирхуулhан, дайнай hүүлээрхи Запорожиие урмашан хараhан байна.

Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнай болон hэргээн шэнэдхэлгын ажалай ветеран Бата-Мүнхэ Лодоновой дабажа гараhан хүшэр хүндэ, ута замтай танилсахадаа, фашис Германиин зүрхэ дайлан абалсажа, Агууехэ Илалта асарагшадай түрүү зэргэдэ ябаhыень ойлгон, гүн ехэ хүндэлэл үзүүлнэбди.

А. ЖАМБАЛОН.

М. П. ХОМОНОВ

Буряад арадай, бүхы монгол угсаатанай аман зохёол, хэлэ, бэшэг шэнжэлэгшэ, мэдээжэ эрдэмтэ Михаил Петрович Хомонов 83 наhатай боложо ябатараа наhа бараба.

М. П. Хомонов 1913 ондо Эрхүү можын Боохоной аймагай Тараса нютагта түрэhэн юм.

Дунда hургуули дүүргэhэнэйнгээ hүүлээр 1936 ондо Ленинградай университедэй филологическа факультедтэ hурахаяа ороо hэн. Университедээ дүүргээд байтарнь, Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайн эхилжэ, Ленинградска фронт дээрэ тэрэ дайлалдаhан байна. Артиллерийскэ полкын взводой командир М. П. Хомонов эрэлхэг зоригтойгоор дайлалдаhанайнгаа түлөө Дайшалхы Улаан Тугай орденоор, олон медальнуудаар шагнагдаhан байха юм. Удаань, 1945 ондо япон булимтарагшадые бута сохилсоо hэн.

М. П. Хомонов 1946 ондо Ленинградай университедэй аспирантурада орожо, хэлэ, бэшэгэй кандидадай нэрэ зэргэтэй Буряад ороноо бусаа hэн. Буряадай Ниитын эрдэмэй институдта дүшэ гаран жэлэй туршада тэрэ ажаллаа. Хуушан монгол хэлэ hайн мэдэдэг Михаил Петрович эртэ сагай тулгуур бэшэгүүдые эрдэм шэнжэлэлгынгээ ажалда хэрэглэн, олохон номуудые бэшэhэн байна. Монгол туургата арадуудай, илангаяа буряад арадай аман зохёол, хэлэ, бэшэг шэнжэлжэ, олон зохёолнуудые, тэрэ тоодо "Абай Гэсэр", "Ошор Богдо ба Хүрин Алтай", "Ерэнсэй", "Айдуурай мэргэн", "Буряадай Гэсэр", "Монголой Гэсэриада" бэшэhэн байха юм. М. Хомоновой бэшэhэн зохёолнууд орон доторoо, гадаадын гүрэнүүдтэ мэдээжэ. "Буряад Республикын эрдэмэй габьяата ажал ябуулагша" гэжэ хүндэтэ нэрэ зэргэтэй. Михаил Петрович Хомонов эрдэмтэдэй дунда хүндэтэй, томо эрдэмтэ гэжэ тоологдодог байгаа. Тэрэнэй бүхы ажабайдал, ажал ябуулга түрэл буряад хэлэеэ, арадай эрдэм hуралсалые, соёлые хүгжөөлгэтэй, арадай аман зохёолые шэнжэлгэтэй таhаршагүй холбоотой.

Михаил Петровичой арюун hайхан дурасхаал тэрээнтэй хамта хүдэлhэн, тэрэниие таниха, мэдэхэ бүхы хүнүүдэй зүрхэ сэдьхэлдэ хэтэдээ үлэхэл.

БҮЛЭГ НҮХЭДЫНЬ.

Мэдээжэ эрдэмтэ, хэлэ бэшэгэй кандидат, Буряад Республикын эрдэмэй габьяата ажал ябуулагша

Михаил Петрович ХОМОНОВОЙ

наhа бараhан ушараар Буряадай Ниитын эрдэмэй институдай коллектив түрэлхидтэнь, дүтынь хүнүүдтэ гүнзэгы шаналал гашуудалаа мэдүүлнэ.

Солнечно үйлсын 39-дэхи гэрэй 10-дахи байраhаа ноябриин 14-дэ 14 сагта хүдөөлүүлэгдэхэ.

...ОЖО СЭНГЭБЭ

...hүүлшый дулаан ...амбаашалан, олонхи ...Эдүүрэнхынүдэриүүд ...б hонин мүрысөөнүүд ...ша.

...ын 15-дахи гүйсэд бэшэ ...ида Эдүүр энхын үдэр ...ой. Директор Л. П. ... хүтэлбэрилдэг ... коллектив энэ хэрэгтэ ...гийгаар хандажа, ...гаа хамта дүтын ой ...б-мүрысөө эмхидхэhэн. ...далсаhан юм. Эстафетэ, ...юрондын урилдаан, ...алта, пир үрэлгэ гэхэ ...тойгоорүүн эрбэ.

...ргуулийн дэргэдэ ...ан спортивна клубай ...Надежда Николаевна ..., физкультурын багша ...на Рафиовичой хубита ...лдхэр.

Г. ПУРЖАЕВ.

...ЭЭРЭ: урилдаанай үе.

Дүрэ буляалдалгын, үндэһэн буряад, греко-римскэ барилдаагаар Буряад Республикын оло дахин, Россин, Сибирь болон Алас-Дурнын чемпион, СССР-эй спортын мастер, Буряад орондо дүрэ буляалдалгын барилдаае һэргээн хүгжөөлгын эхи табигшадай нэгэн Мэлс Шагдурович Харпухаевай дурасхаалда зорюулагдаһан дүрэ буляалдалгын барилдаагаар республиканска түрүүшын турнир аймагай түб Хурамхаанда, түрэһэн тоонто Алла нютагта үнгэргэгдэбэ.

Барилдааша бэрхэ спортсмен, инженер-барилгашан, хани нүхэр, эсэгэ, үбгэ эсэгэ, аха, нагаса Мэлс Харпухаев амиды мэндэ ябаа һаа, энэ жэлдэ түрэһөөр 60 наһанайнгаа ойе тэмдэглэхэ һэн.1981 оной зун тэрэ гэнтэ наһа барахан юм. Наһанайнь нүхэрэй, басагадайнь, эгэшэ, дүүнэрэйнь, дүтынь түрэлхидэй, хамта һурахан, хамта хүдэлһэн нүхэдэйнь зүрхэ сэдьхэлдэ тэрэнэй дурасхаал хэтэ мүнхэдөө үлэнхэй.

Мэлс Харпухаевай ажабайдалда спорт, илангаяа буряад арадай эрын гурбан эрдэниин нэгэн - бүхэ барилдаан онсо һуури эзэлнэ. Буряад спортын барилдаанай түүхэдэ тэрэнэй нэрэ алтан үзэгүүдээр бэшэгдэн оронхой. Тэрэ хадаа Буряад орондо барилдаае һэргээн хүгжөөхэ хэрэгтэй эхи табигшадай нэгэн гээшэ.

Буряадай Хүдөө ажахын институдай студент ябахадаа, 1957 ондо тэрэ үеын барилдаанай эдэбхитэд В.Халтанов, Н.Ивахинов, Р.Ламатханов, С.Перлов, К.Догдомэ, П.Корчагин, Г. Баглаев, В.Баранов, В.Баханов болон бусадтай хамта бүхэ барилдаанай түрүүшын секци эмхидхэжэ, тэрэ сагһаа хойшо буряад бүхэ барилдаан республикадамнай шэнээр хүтжэжэ эхилһэн түүхэтэй юм.

Жараад онуудта Мэлс Харпухаев Буряад Республикын урдаа хараха барилдаашадай нэгэн ябаһан гээшэ. Буряад Республикынгаа оло дахин, Россин, Сибирь болон Алас-Дурнын чемпион Мэлс Харпухаев барилдаанай дүрэ шадабариин талаар бусадһаа булюу бэрхэ, хүнгэн солбон, шанга шандаһатай, табисуураараа барилдаашан болохо бурханай үгэһэн бэлигтэй хүбүүн байһан юм гэжэ түрүүшынь тренер байһан М.Д.Маслов, спортсмен нүхэдынь мүнөө дурсадаг. Ташаан дээрээ татажа абаад, шорган дээгүүрээ эрьюулэн хаяха тэрэнэй арга дүрыень барилдаашад мүнөөшье аша үрэтэйгөөр хэрэглэдэг байна. Бэлигтэй бэрхэ барилдаашан ганса дүрэ буляалдалгын бэшэ, мүн классическа, греко-римскэ барилдаагаар эрхим амжалтануудые туйлаһан байдаг.

Мэлс Харпухаевай наһа барахаар ерэхэ зундаа арбан табан жэл болохонь. Амиды мэндэ ябаа һаа, тэрэ бүхэ барилдаанай хүгжэжэ, баатар хүбүүдэймнай дэлхэй дээгүүр Буряад ороноо суурхуулжа байһанаар омогорхохо, спортын энэ зүйлые һэргээн хүгжөөлгэдэ залуу наһанайнгаа зали соо хубитаяа оруулһандаа зүрхэ сэдьхэлээ ханахал һэн даа.

Һайн-һайхан хэрэг, эдэбхи үүсхэл хэзээдэшье мартагдахагүй. Түрэһэн нютагтань тэрэнэй дурасхаалда зорюулагдаһан республиканска түрүүшын турнир энээниие гэршэлнэ.

Саашадаа заншалта болохо республиканска удха шанартай энэ мүрысөөе хүндэ хүшэр энэ сагта эмхидхэхэ, үнгэргэхэ гээшэ бэлэн хэрэг бэшэ. Дурасхаалай энэ хэрэгые дэмжэһэн Хурамхаанай аймагай захиргаанда, олзын хэрэг эрхилэгшэдтэ, илангаяа "Үлзы" АООТ-до, "Икат", "Спорт-Сервис", "Мюзон" эмхинүүдтэ, барилдаанда хабаадаһан эдир спортсменүүдтэ, нютагайнь хүн зондо үнэн зүрхэнэй баяр хүргэе.

А.ЦЫРЕНОВ.

СССР-эй спортын мастер, турнирые эмхидхэгшэ.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: Мэлс Харпухаев; Сибирь болон Алас-Дурнын түрүү һуури эзэлхын түлөө мүрысөөн.Дээрэнь-М.Харпухаев. Якутск хото. 1963 он.

(Гэр бүлынь архивһаа абтаһан зурагууд зурагууд).

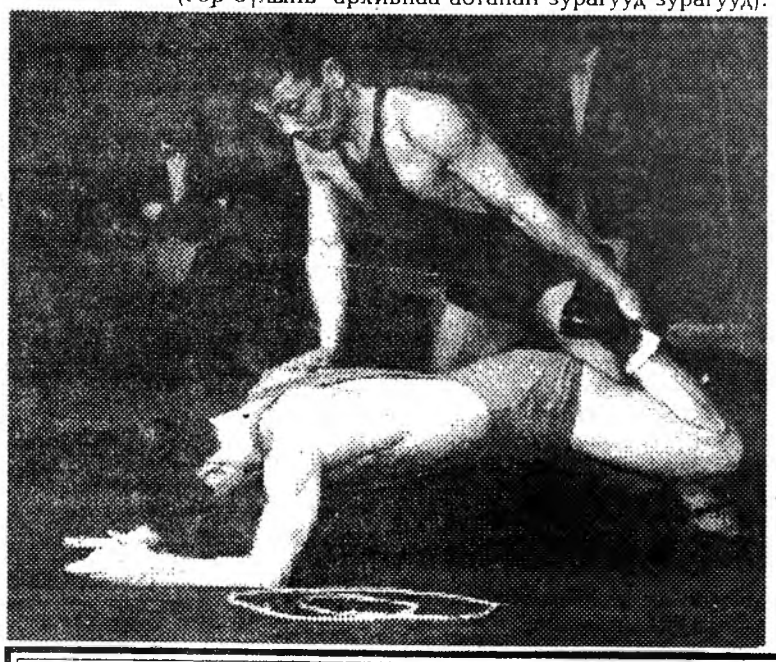

НЮТАГАЙНГАА БҮХЭ БАРИЛДААШАНАЙ ДУРАСХААЛДА

ХУРАМХААН. Аймагай түб һууринай дунда һургуулиин спортивна зал соо энэ һарын гурбанай үдэр хүн зон олоороо сугларба. Эндэ Алла нютагай хүбүүн, дүрэ буляалдалгын барилдаагаар Буряад Республикын, Сибириин, Алас-Дурна хизаарай олон удаа чемпион Буряад орондоо дүрэ буляалдалгын барилдаае һэргээн хүгжөөхэ хэрэгтэ эхи табигшадай нэгэн, спортын мастер Мэлс Шагдарович Харпухаевай түрэһөөр 60 жэлэй ойдо зорюулагдаһан дурасхаалай мүрысөөн үнгэргэгдэбэ.

Энэ мүрысөөндэ Хурамхаанай аймагай Дэрээнэй, Уланхаанай, Гааргын, Аргатын, Барханай ба Элһэнэй, Майск тосхоной, хүршэ Баргажанай Баян-Голой сомоной, Улаан-Үдэ хотын эдир барилдаашадай командануудай гэшүүд гэхэ гү, али дүн хамтадаа 144 хүн хабаадалсаа.

Иимэ олон хүнэй хабаадалгатай мүрысөөнүүд эдэ жэлнүүдтэ Хурамхаан болон Баргажанай аймагуудта болоогүй.Энээн тухай тэмдэглэнгүй гарахын аргагүй.

Барилдаанай хибэсэй талмай дээрэ 24 килограмм хүрэтэр шэгнүүртэйшүүл эгээл олон байба. Эдэнэр лэ мүрысөөнэй эхи табижа, хаба шадалаа, дүрэ шадабарияа, бэлэдхэлээ хамагһаа түрүүлэн харуулба.

Энэ шэгнүүртэ барилдагшад соohоо Улаан-Үдэ хотын спортивна долоодохи һургуулиин Александр Скурский онсо шалгаржа, эрхим бэлэдхэлтэй ' байһанаа харуулба.Тэрэнэй тренерынь СССР-эй спортын мастер Алексей Цыренов юм.

Тус шэгнүүртэ Хурамхаанай эдир барилдаашан Сергей Михайлов хоёрдохи, Гааргын Руслан Гатапов гурбадахи һуурида гараба.

27 килограмм хүрэтэр шэгнүүртэнэй дундаһаа Улаан-Үдэ хотын Антон Поломошнов, Баян-Голой Иван Гармаев гэгшэд шалгараа.Аргатын Артём Раднаев гурбадахи һуурида хүртөө.

29 килограммһаа бага бэшэ шэгнүүртэдэй дундаһаа Дэрээнэй Амгалан Ангабаев Элһэнэй эдир барилдаашан Костя Цыдуевые тогтоон торгоонгүйгөөр шүүжэ, түрүү һуурида гараба.Булат Булгатов гурбадахи һуури эзэлээ.

Шэгнүүрэй ургаха тума барилдаан бүри һонин болоһон шэнгеэр үзэгдэбэ. 32 килограммай шэгнүүртэдэй дундаһаа Дэрээнэй дунда һургуулиин шаби Алексей Гомбоев эрхим бэлэдхэлтэй байһанаа харуулба. Баян-Голой Лёня Мужанов, Улаан-Үдын Баир Доржиев гэгшэд удаадахи һууринуудые эзэлбэ.

Барханай Чингис Надагуров Аргатын Вадим Будажапов хоёр 35 килограмм хүрэтэр шэгнүүртэдэй дундаһаа ана-мана носолдобо.Оньһон мэхэ, дүй дүршэлөөр баян Чингис нүхэрөө диилэжэ, түрүү һуурида гараа. Аргатын Александр Ширеторов гурбадахи һуури эзэлээ.

38 килограмм хүрэтэр шэгнүүртэдэй дундаһаа нэгэдэхи һуурида Улаан-Үдын Булат Дарижапов, Баян-Голой Андрей Ологонов, Улаан-Үдын Арсен Багдасарян гэгшэд гарабад.

Дэрээнэй Александр Бадмаев Барханай Булат Бадмаев хоёр 41 килограмм хүрэтэр шэгнүүртэдэй дундаһаа шалгаран, нэгэдэхи һуури эзэлхын түлөө тэмсэбэ. Дэрээн нютагай эрхим бэлэдхэлтэй Александр диилэбэ. Удаадахи шэгнүүртэнэй дундаһаа Улаан-Үдэ хотоhоо ерэһэн дүршэлтэй барилдаашан Денис Шагжиев онсо шалгаран, түрүү һуури эзэлхэ ёhоороо эзэлбэ гээшэл даа.

Эдэ шэгнүүртэдэй дундаһаа удаадахи һууринуудые Виктор Раднаев (Аргата), Баир Бадмаев (Дэрээн) гэгшэд эзэлээ.

47 килограмм хүрэтэр шэгнүүртэдэй дундаһаа Хурамхаанай бүхэ Коля Гомбоев нэгэдэхи, Улаан-Үдын Виктор Галданов хоёрдохи, Хурамхаанай Түмэн Доржиев гурбадахи һуурида гараба.

Дээрэ дурсагдаһан барилдаашадай дундаһаа илагшадай тодорһоной удаа Дэрээнэй Баатар Арамхиев дүрбэн хүниие диилэжэ гараад, Улаан-Үдын Саяан Будаевтай уулзажа, тэрэниие шүүбэ. Харин Хурамхаанай Эрдэм Биликтуев гурбадахи һуурида гараал даа.

Зал соо сугларагшад тэсэжэ ядангяар Хурамхаанай интернат һургуулиин арбадахи классай шаби Александр Дарижапов Барханай Олег Данжуров хоёрой гаража ерэхые хүлеэнэ хэбэртэй. Эндэ бэлэдхэл һайнтай, тамир шадабаритай, арга дүйтэй, эди шэдитэй Дарижаповынь диилэжэ түрүү һуури эзэлбэ.

60 килограммай шэгнүүртэдэй дундаһаа аймагай чемпион Дэрээнэй дунда һургуулиин һурагша Баир Санжиев шалгаран, түрүү һуури эзэлээ.

65, 70, 70-килограммһаа дээшэ шэгнүүртэй барилдаашадай дундаһаа нэгэдэхи һуурида Григорий Эрдыниев, Аргатын Баир Дагбаев, Түмэн Нурбаев, хоёрдохи һуурида Аргата нютагай Мунко Гармаев, Хурамхаанай Владик Кулыков, Аргатын Нима Дармаев гэгшэд шалгарба.

Мүрысөөнэй эсэсэй дүнгүүдые согсолон гаргахада, аргатынхид-нэгэдэхи, а нэйхид-хоёрдохи, Улаа хотын командын гэшүүд бадахи һуурида гараба. коллективүүдтэ айм өөһэдыгөө хүтэлбэри захиргаанай дипло барюулагдаа.

Мүрысөөндэ хабаада нэгэдэхи һуури эзэлэгшэд мянган түхэригэй мүнгэн хоёрдохи һуури эзэлэгшэд гурбадахи гарагшадта-60 м түхэригэй шангууд мэгт грамотануудтай барюулагдаа.

Түрүү һуури эзэлһэн Дэр сомоной суглуулагд командын гэшүүн, ай чемпион Баир Санжиевта Харпухаевай наһанай Надежда Георгиевна үнэт альга ташалган доро бар залуу барилдаашанда саа замдаа амжалта туй ябахыень хүсэбэ.

Мэлсын эгэшэ Шагдуровна Хурамх командын гэшүүн, инж һургуулиин шаби Алек Дарижаповта һайн һай хүсөөд, аяга табаггай бэлэглээ.

Харин М.Харпухаев түрэлэйхидэй зүгһөө Хур һууринда ажаһуудаг Очиров СССР Союзай сп мастер, тренер Але Цыреновтэ үнэтэ барюулаа.

Тиихэдэ мүрысөөнэй Ю.О.Цыреновтэ, Бар барилдаашан Булат Бадм эгээл эдир барилдаашан Хобраковта тусхай ш барюулагдаа гээд тэмдэг

Уланхаанай колхо Мэлс Харпухаевай бүлынхидтэ мори бэлэг барюулаа.

Тус мүрысөө эмхи үнгэргэхэ хэрэгтэ "А АООТ, "Үлзы" гэһэн фи "Бурятснабсбыт" про фирмын, "Икат" фи Дэрээнэй, Гааргын, Улаа колхозуудай коллек туһаламжа үзүүлээ.Энээ онсо тэмдэглэн, иимэшүүд ябуулганууд үнгэргэхэ нютагай хүбүүд, баг толгойлдог арга ша фирмэнүүд, нэгэд саашадаа туһаламжа аш үзүүлэн, нютаг нугын зониие дэмжэжэ байха б һанагдана.

...

АЛЛА.Мэлс Харпу дурасхаалда зорюул мүрысөөнэй һүүлээр т тоонто нютагай соёлой соо хүн зон олоороо су барилдааша бүхэ хүбүүнэй жэлэй ойе тэмдэглэбэ.

Тэдэнэй урда а өөһэдыгөө хүтэлбэ захиргаанай гулваагай о О. Ц. Дондуков, нютагай һургуулиин д Ю.Ж.Рабжинов, ажалай Мэлс Харпухаевай наһанайнь нүхэр М Цыбиктуров, эгэшэнь Харпухаева болон сугларагшадай урда үгэ нютагайнгаа суута бари тухай дурсажа, ажабай һонин-һонин шатануу амжалтануу тухайнь х байна.

Удаань хүдөөгэй С байшангай хүдэлмэр концерт харуулаа.

Һүүлээрнь буряад б гаар мүрысөөнүүд болож һууринуудые эзэлэгшэдэ барюулагдаа.

Г.БАДМ

манай к

Эмхидхэн байгуулагшад - **Буряад Республикын Президент, Арадай Хурал болон Правительс**

Редактор **Ц. Б. ЦЫРЕНДОРЖИЕВ.**

РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИ: **ДАШЕЕВА Г. Х., ДОНДОГОЙ Ц. Ц., ЖИГЖИТОВ Б-М Ж.** (харюусалгата секретарь), **НИМАЕВ П. Н.** (редакторай орлогшо), **ОЧИРОВ С. Д., ПИНТАЕВ В. И.** (хэблэлэй директор), **РИНЧИНОВ С.Д.** (редакторай орлогшо), **САМБЯЛОВА Т.В.**

Манай адрес:

670000, Улаан-Үдэ, Каландаришвилиин үйлсэ, 23, "Буряад үнэн" газетын редакци.

Газетэ хэблэлэй 2 хуудаһан хэмжээтэй. Индекс 50901. Хэһэг 4327. Хэблэлдэ тушаагдаһан саг 17.00.

Буряад Республикын республиканска типографида газетэ хэблэгдэ. Директорэйнь телефон: 2-40-45. Б-0079-дэхи номертойгоор бүрилхэлдэ абтанхай. Заказ №215.

Редакциин телефонууд: редакторай - 2-50-96, приёмнын - 2-54-54, редакторай орлогшонорой - 2-68-08, 2-62-62, харюусалгата секретариин - 2-50-52, секретариадай - 2-60-91, таһ нинтын-политическэ - 2-55-97 (даагшань), 2-61-35, 2-56-23, социально-экономическа - 2-64-36 (даагшань), 2-63-86, 2-61-35, 2-67-81, соёлой, эрдэмэй болон һургуулинуудай - 2-6 (даагшань), 2-57-63, олониитын худэлмэриин ба мэдээсэлэй - 2-54-93, (даагшань), 2-34-05, 2-69-58; оршуулгын - 2-67-81; корректорнүүдэй - 2-33-61, компьютерна түбэй - 2-66-76. М корреспондентнүүд: Агинскда - 3-42-19; Закаменскда - 30-61.

" Бурятия" хэблэлэй телефонууд: директор. - 2-49-94, бухгалтери - 2-23-67, вахта - 2-67-95, 2-67-05.